

ივერია

ფასი ნომრისა 6 კაპეიკი

№ 25

ჰვირა, 20 აგვისტო

ყოველკვირეული გაზეთი

ფასი წლის დამლევამდის 3 მან.; სუთი თვით 2 მან. 1877—1906 ადრესი: ცფილისი, ტრეილინის ქ., № 5. ცფილეთ. № 922.

სა-ჩმში. — ეხლანდელი მომენტი, კიტა აბაშიძისა. — პატარა ფოქრები, ა-ლისა. — სოციალისტური მოძრაობა ებრაელებში, თ-ლისა. — წარსულის მოგონებანი, არტურ ლესტიას — მტერი და მოყვარე თანამედროვე მოძრაობისა, ა. ხახანაშვილისა. — ხევსური პერლია, (ლეჟი) ვაჟა ფშავე-ასი. — ავტონომია, (ლაზარეცკისა) თარგმანი ს-ისა. — სინდიკატები და ტრესტები, მ-ისა. — პატრიოტი, ე. ი-ისა.

ახლანდელი მომენტი

ამას წინად „ივერიის“ ერთ-ერთ ნომერში მოყვანილი იყო ერთის პოლონელის აზრი ჩვენის ჟურნალ გაზეთების შესახებ, სადაც უცხოელი გვიკვირებდა: თქვენი ჟურნალ-გაზეთობა გავსებულია რუსეთის ამბებით და თვით თქვენი ცხოვრების შესახებ კი სრულიად არა არის რაა. ეს ისეთი უეჭველი ქეშმარიტებაა, ისეთი თვალსაჩინო მოვლენაა, რომ ძალაუნებურად იქცევს ყველას უარდლებას.

მაართადაც, ჩვენი ყოველივე ფეხის გადადგმა ბრმა, მოწერი მიმბამფელობაა რუსეთის ცხოვრებასადმი. თუ კი რამეა ჩვენში ევროპიდან გადმოღებული, „რუსეთის სამზარეულოში“ შემზადებული და მერე ისე ხალხის საკვებად გამოტანილი. ა პოლიტიკურსა და ლიტერატურულ დასსაც უნდა ეკუთვნოდეს ქართველი კაცი, იგი ცხადად თუ ფარულად რუსულ კულტურის თაყვანისმცემელი მონაა. ეს მონობა იქამდის მიდის, რომ ჩვენს კონსტიტუციონალ-დემოკრატიულ პარტიის დამაარსებელნიც კი განჩნდენ, თუცა დემოკტი, ხატი — ამ პარტიას ჩვენში ნიადაგი არ მოეპოვებოდა; როცა რუსის შემარცხნეების ერთი ჯგუფი აღგენდა ამ პარტიას, რუსეთის ხალხის „კრუმორწმუნეობას“ იღებდა მხედველობაში და რუსეთის ხალხისაგან მეთვის მოყვარეობას ისეთ დიდმნიშვნელოვანად სთვლიდა, რომ მონარქიულ პრინციპს ვერ აუხვია გვერდი. არა მგონია თვით ერთი კაცი გამოიტენოს ჩვენში, რომელმაც იმის დამტკიცება იწყოს, ვითომ ქართველი ერი ამოშვიც „ერთმორწმუნე“ იყოს რუსეთის ერისა, და ამით შეეძლოს გაამართლოს კადეტების გაჩენა ჩვენში, ახლა აბა ჩვენებურ სოციალდემოკრატებს შეხედეთ: არ არის ქვეყანაზე სოციალდემოკრატია, რომელიც ასეთის უარყოფით ეკიდებოდეს ნაციონალურ საგანს, როგორც ჩვენი. ქართველი სოც.-დემოკრატები გააფთრებული ეომებიან ავტონომიის აზრს და ხალხს არწმუნებენ, ავტონომისტი და ჯაშუში — ქვეყნის გამყიდველი ერთი და იგივეაო.

რით აიხსნება ეს, თუ არ იმ გასაოცარის მონობით, რომელშიაც ვიყოფებით რუსულ კულტურის წინაშე? რუსულ-კულტურის „ძლიერ-მოსილობა“ ისე აბრავებს — იქნებ შეუგნებლადაც — ჩვენებურ უკიდურესს პარტიასაც კი, რომ თუ რუსულ ქებაში არ გადადულდა ქართველი ერი, ისე — მგონია მას — ვედარავთარ ხეირიან აზრსა და მიმართულებას ვერ

შეითვისებს. რამდენიც უნდა ვიყვიროთ რუსეთის ბიუროკრატიულ დესპოტიზმის წინააღმდეგ, ამ ბიუროკრატიაში ისეთი დალი დასავა ჩვენს ცხოვრებას, რომ იმის ამოშლას, მგონი, საუკუნეები მოუნდეს. კაცმა სთქვას, ჩვენი ერი ეროვნულის შეგნებითა და თვითცნობიერებით არასდროს არა ბრწყინავდა, მაგრამ ასის წლის მავარმა კლანჭებმა ისეთს კალაპოტში გაატარეს იგი, რომ ჯერაც გონს ვერ მოსულა.

ამ პოლიტიკურ მონობას ზედ დაერთო ჩვენი სულიერი მონობაც. თუმცა შეურყეველი სინამდვილეა, რომ რუსეთის ხალხსა, მის მდებარეობას, ისტორიას და კულტურასა და ქართველ ერის ცხოვრებას შორის დიდი განსხვავება არსებობს; თუმცა ზერყლე შეხედულებითაც კი შეიძლება კაცმა შეატყოს, რომ არ არის ქვეყანაზე ერი, რომლისგანაც ისე განსხვავდებოდეთ, როგორც რუსისაგან, — ყოველ შემთხვევაში ეს სულიერი მონობა და ყურმოჭრილი მორჩილება მაინც გაბატონებულია ჩვენს ცხოვრებაში. და ნუ თუ ერთი საუკუნე არ არის საკმარისი იმისთვის, რომ ეს საანბანო ქეშმარიტება გავიგოთ, ჩვენს თავს დაუევიკრდეთ, ჩვენს ცხოვრებას ჩვეუფიკრდეთ და მის შესაფერად ვეძიოთ გზები ჩვენის კულტურის წარმატებისათვის?

თუ დღესაც ქართველი ერი თავის თავს ვერ გამოიცნობს, თუ დღესაც თავის ცხოვრებას არ დაუევიკრდება და მთელ თავის ძალ-ღონეს არ მოახმარებს თავის გზის გაკვლევას, შეიძლება ითქვას თამამად, რომ მისი საქმე წასულია. რუსეთის რევოლუცია, რომელიც მწარე დღეებს განიცდის, მთელ თავის საშინელებითა და ძლიერებით ყველაზედ უფრო ჩვენს ხალხს დაატყდა თავს. რა თქმა უნდა, ეგრეთ წოდებული განაპირა ქვეყნები ყოველთვის უფრო ადვილად გახდებიან გალომებულ რეაქციის მსხვერპლად, შეიძლება ბიუროკრატია მან-და-მან თავზედ ხელიც გადაუსვას ნამდილ რუსს, ხოლო განაპირა ადგილებში კი ისე მოიქცეს, რომ შიშის ზარი დასცეს იქაურ მცხოვრებთ. ფინლიანდია და პოლონეთი, თავის კულტურის წყალობით, თავის თვითგამორკვევისა და შეგნების გამო, რასაკვირველია, მხნედ დაუხვდნენ რეაქციას და იქ მაგდენად ვერა გაბედა რა გააფთრებულმა მტარგალობამ. სავაიეროდ ბალტიის მხარე და ჩვენი ქვეყანა იგდეს ხელში და აქ ამოიყარეს გულის ჯავრი, იმიტომ, რომ ჩვენ ლაქლაქისა და მიტინგებზე სიტყვების ლაპარაკის მეტი არა გავიკეთებია რა და სწორედ იმ ჩხავანა კატას დავემსგავსეთ, რომელიც არა თუ თავს ვერ იჭერს, თვით ეხვევა ზაფანგში. იანვარ-თებერვლიდან მოკიდებული დღემდის რეაქციის სუსხი ბოლს გვადენს ზურგზე და იმისთანა დღე არ გავა, რომ თვითმპყრობელობის ერთგულმა ქარსიტეს მოყვარე, მცველებმა განადგურებისა და აკლების ახალ-ახალი მავალითები არ გვიჩვენონ.

ამისთანა მწარე დროს ერმა, ისე როგორც ყოველმა კერძო კაცმა თავის უზედურების დროს, მთელი თავისი ცხოვრება უნდა გადასინჯოს, თავისი მომავალი გათვალისწინოს, თავისი შეცდომები შეიგნოს და ახალი გზა გაიკაფოს და ან ძველი ისე შეაქეთოს, რა მ ზედ სიარულმა ფეხის გული არ დაჰკლიჯოს. მაგრამ ჩვენ ამას არ ჩავდივართ და ისევე მთელი აზრი და ფიქრი ჩრდილოეთისაკენ გვაქვს მიპყრობილი, ვაზვიადებთ იქაურ ამბებს და შეცდომას შეცდომაზე ვაშენებთ. ქართველობას რომ ისტორიული ყნოსვა არ დაჰკარგოდა, იგი რომ არა თუ პოლიტიკურად.—სულითა და გონებითაც არ დამონებოდა რუსეთის „ძლიერ-მოსილ“ კულტურას, და მთელი თავისი გონება რამ დესპოტურ კალაპოტში არ ჩაეწყვიდა,—ქართველ ერის ბედ-იღბალი სხვაგვარად გადაწყდებოდა. ამ ასის წლის განმავლობაში ორჯერ ჩაიდინა ქართველმა ერმა დიდი ისტორიული შეცდომა. ყირიმის ომის დროს, როცა რუსეთის მთავრობა გავერანგებული იყო, ჩვენს ერს შეეძლო სხვაგვარად მოეწყო თავისი საქმე, თუ კი ერთი ბეწო მინც(ი) შერჩენოდა მას თავისი არსებობის იმედი და სურვილი. ასეთი მომენტი იყო ამ უკანასკნელ დროს, მაგრამ ეს მომენტიც ხელიდან გავისხლტა. ამით ჩვენ დავამტკიცეთ, რომ არა გავგეგება რა არც ჩვენის ისტორიისა არც ჩვენის ცხოვრებისა, არც ჩვენის ერისა და ხალხისა. ისტორია სავსებით და-ფასებს ჩვენის ერის უფუნჯრებასა და უვიცობას, რომელსაც თავისი ვერა გაეგო რა და რუსეთის იმპერიის გარდაქმნას ლამობდა. ჩვენი დებუტატები ტყვილა კი არ გაიპახოდენ, სრულიად რუსეთის ხალხის წარმომადგენლები ვართო: მართლაც რომ ჩვენს ხალხს უნდოდა რუსეთი გადაეკეთებია და თავის გზაზედ წაეყვანა, თუმცა რუსეთის ცხოვრებისა და ისტორიის რა უნდა ცოდნოდა იმ ხალხს, რომელმაც თავისი შინაური არა იცოდა რა. ასეთის ბუქნობით, რასაკვირველია, თავი შევიტყვიანეთ და სახელი გავიტყვიანეთ, მაგრამ უცოდინარობა, თავისი და სხვისი საქმის შეუგნებლობა ხომ ისეთი თვისებაა, რომელიც ყოველთვის სჭარბობდა და დღესაც სჭარბობს ჩვენს ქვეყანაში.

საშინელ დროს განიცდის ჩვენი ქვეყანა. ჩვენი მეთაურების მოვალეობაა ამ დროს დაუკვირდენ გულდასმით და საფუძვლიანად. აუცილებლად საჭიროა ერთიანად გადახედულ და გადასინჯულ იქნეს ჩვენი მოქმედების ვეგმა ვინაიდან იგი უსარგებლო გამოდგა. ამისთვის კი საჭიროა მეტი შეგნება თავისი ერის ყოფა-ცხოვრებისა, მისი წარსულისა და აწმყოსი და მეტი ყოფილშობილება აზრის და მისწრაფებისა. კეთილშობილება გონიერის კაცისა კი იმაში გამოიხატება, რომ თამამად აღიაროს თავისი ცოდვა და მადლი და შეუდრეკეთოდ წაიღეს იმ გზაზედ, რომელიც მიაჩნია ერთადერთ გზად ცხოვრების საუკეთესო მომავლისკენ. ამით სრულიად იმის თქმა არ მინდა, რომ ზურგი შევაქციოთ დღე ვანდელ დღეს, პირი ვუბრუნოთ რუსეთის ცხოვრების დღილს, ანა და უარვყოთ ის იდეალები, რომელიც საკაცობრიო ცხოვრების მანაობელ ვასკვლავად არის მისაჩნევი. სრულიად არა.—მე მინდა ჩვენმა საზოგადოებამ გამოიჩინოს მეტი თავისებურება უოკვლ მოქმედებაში, მე მინდა ყოველივე ჩვენი მოქმედება ჩვენის ცხოვრების აუცილებელ მიმდინარეობას ეთანხმებოდეს, ვინაიდან იგი უამისოდ მკვდარი იქნება. ჩვენის ცხოვრების აუცილებელ მიმდინარეობას კი არკვევს მრავალი პირობა, მრავალი მიზეზი, რომელსაც შესწავლა უნდა. ვერავითარი პოლიტიკური მოღვაწე ვერ ჰყოფს უარს მეცნიერულ იარაღს ბრძოლაში. მეცნიერება კი გვასწავლის, რომ

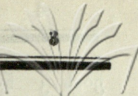
ცხოვრება არის შედეგი მრავალ რთულ მოვლენათა შეერთების ძალისა და რომ ამ მოვლენათა შეუგნებლობა უყურადღებოდ დატოვება მარტო დამარცხებისა და მძიმე მძიმე თიღებს უქადის მათს აბუზად ამგდებ პოლიტიკურ მოღვაწეს. არ უნდა დაგვაიწყდეს, რომ მთელი ცხოვრება რუსეთისა და ჩვენი სვა და სხვა გზით მიდიოდა რამდენიმე ათასი წლის განმავლობაში, უნდა ვიცოდეთ, რომ ჩვენსა და რუს ხალხს შორის არსებობს დიდი განსხვავება, შექმნილი ისტორიისა და ბუნებისაგან. ამ განსხვავებას,—ქართველ ერის ისტორიულად შემუშავებულ თავისებურობას,—ანგარიში უნდა გავუწიოთ და არ უნდა დაგვაიწყდეს, რომ ყოველ ერს შეუძლია განხორციელოს თვით უდიადესი კაცობრიული იდეალები მხოლოდ მაშინ, თუ იმ პირობებით და იმ იარაღით ისარგებლებს, რაც ბუნებასა და ისტორიის მისთვის ჩაუბარებია. და ვინც ამას უყრადღებს არ აქცევს, იმას ის მოუფა, რაც იესოს იგავის გმირს, რომელმაც მიცემული ქანქარი წაიღო და მიწაში დაფლა და ვერაფერი ხეირი ვერ მოატანია, მაშინ როდესაც სხვებმა გააორეს და გაასამეს მიცემული განძი.

ჩვენ არასოდეს არ უნდა დავივიწყოთ, რომ ძველი ისტორიული მსვლელობა ჩვენი ცხოვრებისა და მთავრად რუსეთთან ხელშეკრულობით, რომელსაც უზრუნველ უნდა ეყო ჩვენი ეროვნული არსებობა. მაგრამ ამ ხელშეკრულობაში შეტანილ პირობებს არას დროს არ ღირსებია განხორციელება. ხელშეკრულობა დარღვეულია და ჩვენი მოვალეობაა ეს არ დავივიწყოთ, რომ ეს ისტორიული უფლებები სამუდამო ისტორიულ სიზმრად არ გადაიქცეს. წინააღმდეგ შემთხვევაში ჩვენ არ ვიქნებით ღირსი ერის სახელი ვატაროთ. ხსენებული ისტორიული საბუთი ჩვენ გვაძლევს ეროვნულ თვითმმართველობის ანუ ავტონომიის სრულს უფლებას, და მთელის ქართველ ერის პოლიტიკური მეცადინეობა და მისწრაფება იქითკენ უნდა იყოს მიმართული, რომ ეს უფლება რეალურად განხორციელდეს, ვინაიდან მხოლოდ ამის შემდეგ იქნება შესაძლებელი ჩვენს ცხოვრებაში გავატაროთ ყველა ის ძირითადი სოციალური რეფორმები და ცვლილებანი, რომელნიც ყოველ დემოკრატიულ პარტიის საბაძოლოდ სავანდ აქვს დასახული. რასაკვირველია, „უფლების“ განსახორციელებლად საჭიროა ძალა, რომელიც განყენებულ „უფლებას“ აძლევს რეალურ საფუძვლიანობას, მაგრამ შესაძლებელია ეს ძალა წარმოშვას რუსეთის შინაურ ცხოვრების მიმდინარეობამ ან საგარეო პოლიტიკურმა ურთიერთობამ, და ასეთ შემთხვევაში ჩვენ კიდევ ხელცარიელი დავრჩებით, თუ არ გვექმნა ჩვენი ეროვნულ მდგომარეობის შეგნება და პოლიტიკური შორსმჭვრეტელობა. ჩვენი სულწასულობის ბრალი, რომ ის, რაც ამავე წუთში არ აგვისრულდება, სამუდამოდ შეუძლებელი და დაკარგული გვევლინა ..

კატა აბაშაძე.

პატარა შინაგანი

საქართველოს ავტონომიის შესახებ ჩვენებურ სოც. დემოკრატიის მეთაურები და იდეოლოგები ორ წყალ შუა ჩაცვიდნენ. ერთის მხრით ისინი რამდენიმე წლის განმავლობაში პრესაში, პროკლამაციებში, მიტინგებზე, რეფერატებში და ყველგან. სადაც კი შეძლებოდა ლაპარაკი, განუწყვეტლივ სულ იმას უმტკიცებდენ „შეგნებულ“ პროლეტარიატს, რომ ავტონომია ბატონ-ყმობის აღდგენას ნიშნავს და შეუძლებელია სოციალისტი ავტონომიის მომხრე იყოსო. მეო-

რე მხრით იგივე იდეოლოგიები ხედავდნენ, რომ პროლეტარიატის საზრთოხობელი ავტონომიის რუსეთში ყველა თხოულობს, გარდა... ქართველ სოციალ-დემოკრატებისა. იმათმა მეთაურებმა კარგად იცოდნენ, რომ არც ერთ ფინს სოც. დემოკრატს ძილშიაც არ დაესიზმრებოდა ფინლანდიის ავტონომიის წინააღმდეგ გალაშქრება, მაგრამ ისინი მაინც ყვიროდნენ, რომ პრინციპიალურად სოც.-დემოკრატები,—და მათ შორის, რასაკვირველია, ფინლანდელი სოც.-დემ., ყოველგვარ ავტონომიის წინააღმდეგნი არიანო. მეთაურებმა ისიც იცოდნენ, რომ რუსეთის სოციალ-დემოკრატთა პარტიას და ლატიშელ ს.-დემ. პარტიას კინკლაობა მოუვიდათ ავტონომიის შესახებ; ისიც იცოდნენ, რომ პოლონეთის სოც.-დემოკრატიული პარტია პოლონეთისთვის ავტონომიას თხოულობს, რომ უკრაინის სოც. დემოკრატებიც თხოულობენ ავტონომიას, მაგრამ გერმანდენი ხანია მგ მათ ლიტერატურას თვალ-ყურს ვადევნებ და ერთხელაც არსად შემხვედროა, რომ მათ ეს ფაქტი აღენიშნათ. წრეგანდელ კონგრესზე პოლონეთის სოც.-დემოკრატთა პარტია იმ პირობით შეუერთდა რუსეთის სოც. დემ. პარტიას, რომ უკანასკნელს უნდა ელიაზებინა პოლონეთის ავტონომია, მაგრამ, ვინ იცის რა მოსაზრებით, კონფერენციის რეზოლუციებში გამოსტოვეს სწორედ ის ადგილი, რომელიც ამ საგანს შეეხებოდა. პოლონელებმა თვითონვე გაახსენეს რუსეთის სოციალდემოკრატებს ეს პირობა, მაგრამ შეცდომა მხოლოდ ორიოდ გავითმა აღნიშნა. ესლა უკრაინის სოც. დემოკრატიულმა პარტიამაც გამოაცხადა, რომ იგიც უერთდება რუს. სოც. დემ. პარტიას იმ პირობით, რომ უკანასკნელმა უნდა აღიაროს და მხარი მისცეს მალოროსიის ავტონომიას.

მე რომ ქართველი სოც. დემოკრატი ვიყო, ერთ აღიარებას ავტებავდი და სუყველას—ფინლანდიისა, ლატიშთა, პოლონეთისა და უკრაინის სოც. დემ. პარტიებს ზედ შუბლზე მივკრავდი მოღალატისა და იუდას იარლიკს. როგორ! სოც. დემოკრატი და ავტონომისტი? განა შეიძლება ცეცხლისა და წყლის შორიგება?

არა, ხუმრობა იქით იყოს; საინტერესოა ვიცოდეთ, რას ფიქრობენ ახლა ქართველ სოც.-დემოკრატების მეთაურები. მათდა უნებურად უცებ აღმოჩნდა, რომ მთელ ქვეყანაზე ნამდვილი, მართმადიდებელი მარქსისტები და სოც. დემოკრატები მხოლოდ ქართველები ყოფილან, სხვები კი—პოლონელები, მოლოროსები, ლატიშები, ფინლანდელები და სხვა „ამხანაგები“—ქეშმარიტების გზას ასცდნენ და „მართმადიდებლობას“ უღალატეს. კიდევ ვიმეორებ, მე რომ სოც. დემოკრატი ვყოფილიყავ, ისე მოვექცეოდი „გზადანებულებს“, როგორც უწმინდესი სინოდი მოექცა ლევ ტოლსტოის: მარქსიზმის ეკლესიიდან განვდევნიდი და საჯაროდ დაწყევლიდი. მაგრამ მაინც საინტერესოა, რას გრძნობენ ჩვენებური „ამხანაგები“ იმის გამო, რომ მარტო ისინი დარჩნენ პოლიტიკურ ცენტრალიზმის კუძულზე? ჩემის აზრით ძალიან ეხამუშებათ ასეთი „მარტოობა სულისა“, მაგრამ ამას ოდნავად არ შეიშინებენ სხვა და სხვა პირობებისა და მიზეზების გამო. შესახებ იმ „სხვა და სხვა პირობებისა და მიზეზებისა“, რომლის გამო ჩვენებური „ამხანაგები“ უარყოფენ საქართველოს ავტონომიას, ლაპარაკი არა ღირს, რადგან ამან აუარებელი მელანი და სიტუვა დახარჯულა. მე მინდა აღენიშნო ერთი მეტად საინტერესო პარადოქსი, რომელიც შეიძლება სრული ქეშმარიტებაც იყოს: ქართველებს ძვალსა და

ბრბლში გვაქვს გამჯდარი ერთგულება. დღემდის ყველაფერი ნაურობა სულ იმის ცდაში იყო, რომ რუსეთის მთავრობის წინაშე თვის როგორმე დაეცეკვიცინა თავისი უქვეშევრდომილესი ერთგულება; ასევე იქცევიან ჩვენებური სოც. დემოკრატებიც, რომელნიც მხოლოდ იმიტომ არ თხოულობენ თვითმმართველობას, რომ ეშინიანთ, ვაი თუ რუსეთის „ამხანაგებმა“ პროლეტარიატის ლალატი დაგვწამანო; ეშინიანთ და ფეიცებთან რუსეთის სოც. დემოკრატისა, რომ ისინი ერთგული „ამხანაგები“ არიან და ლალატი ფაქრადაც არ მოსვლიათ. მაგრამ როდემდის?..

* *

ბრძოლა საქართველოს ეკლესიის ავტოკეფალიისთვის თანდათან მწვევდება. სინოდმა არავითარი ყურადღება არ მიაქცია ქართველ სამღვდლოების გადაწყვეტილებას შესახებ იმისა, რომ ახალი ეგზარხოსი ნიკონი არ მიიღონ და მასთან არავითარი დამოკიდებულება არ იქონიონ. ახალი ეგზარხოსი დღეს თუ ხვალ უნდა ჩამოვიდეს, სინოდი ბრძანებს ბრძანებაზე გზავნის და უჩრ მღვდლების დასჯას თხოულობს; სინოდალური კენტორა ამ ბრძანებებს არ ასრულებს და ისე იქცევა, როგორც სრულიად დამოუკიდებელი დაწესებულება სინოდი თითქო არავითარ ყურადღებას არ აქცევს ქართველ სამღვდლოების გამოცალკეებას და ოფიციალურად აცხადებს, რომ „სინოდი და ობერ-პროკურორი მომხრენი არიან კონფლიქტი ფართო რეფორმით იქმნას მოგვარებული, მაგრამ ქართულ ეკლესიის სრულს განცალკეებაზე ლაპარაკი კი არ შეიძლებაო“. კილო ამ განცხადებისა იმდენად ლაკონიური, იმდენად რიხიანი და მარტივია, რომ ფიქრიც არ შეიძლება იმის შესახებ, ვითომ შეიძლებოდეს „კონფლიქტის მოგვარება“. ესლა ცხადზედ უცხადესია, რომ ქართველ სამღვდლოებას ავტოკეფალიის ფაქტიურად განხორციელების მეტი აღარაფერი დარჩენია, რადგან სინოდის ნებართვით „ქართულ ეკლესიის სრულს განცალკეებაზე ლაპარაკი კი სულ მეტია“. ამ დღეებში ქუთაისში კრება ჰქონდათ ქართველ სამღვდლოების წარმომადგენლებს. კრებამ არ გამოაქვეყნა და არავის შეატყობინა თავისი გადაწყვეტილებანი, მაგრამ ის კი გავიგეთ, რომ სამღვდლოების ერთ ნაწილს კრებისთვის „სინფრთხილედ და წინდახედულობა“ ურჩევია. საქმე შეეხება ეგზარხოსის წილებს და სინოდთან დამოკიდებულების მოსპობას, მაშასადამე „სინფრთხილედ და წინდახედულობა“ იმას ნიშნავს, რომ საქირაა ეგზარხოსი მივიღოთ და იმ დროს ვუცადოთ, როცა თვიჯონ სინოდი ავტოკეფალიას კალთაში ჩაგვიდებსო. იმედია, სინოდის ზემოხსენებულ განცხადების შემდეგ ქართველ სამღვდლოების ეს ნაწილიც უფრთხილად და წინდახედულად მოიქცევა რჩევის დროს და საბოლოოდ დარწმუნდება, რომ ქართულ ეკლესიას და სამღვდლოებას მხოლოდ ორი გზა აქვს: ან გულზელდაკრეფილი იჯდეს და უცადოს სინოდის მოწყალებას, ან მოთმინების თასი გადმოაბრუნოს და მტკიცედ განაცხადოს: კმარა! მე აღარ მსურს თქვენი ყურმოქრილი მონობა!

არ ვიცი, იქნება სამღვდლოებამ მესამე და ყველაზე სახიფათო გზა აირჩიოს,—იქნება ის კომპრომისებისა პოლიტიკის დაადგეს, მაგრამ ის კი ცხადია, რომ თუ მან ელანდელი მომენტით არ ისარგებლა, გამანთავისუფლებელ მოძრაობის ტალღა არ გამოიყენა და საქერმისოდ გადასდო ავტოკეფალიის საქმე, საქართველოს ეკლესიის ავტოკეფალია ისტორიულ მოგონებად გადაიქცევა, ქართველ სამღვდლო-

ებას კი ნება მიეცემა ხანდახან ავტოკეფალიაზე იოცნებოს ღ მოიგონოს ის დრო, როცა მას ამისთვის მოხერხებული დრო ჰქონდა, მაგრამ თავის „სიფრთხილისა და წინდახედულობის“ გამო იმ დროით ვერ ისარგებლა და პირღია დარჩა.

„უწმინდეს“ სინოდს განუზარხავს საქართველოს სამღვდლოებს „ფართო უფლება მიენიჭოს სამშობლო ენაზე წირვა-ლოცვისა, დაარსდეს ქართული სკოლები ქართულ ენაზე სწავლებით, საცა განათლებას მიიღებენ მწყემსნი, რაც წინ წასწევს განათლების საქმეს; ფიქრობენ გამოჰყონ საქართველოს საეგზარხოზოდან ცალკე ქართული ეპარქიები იქ, საცა ქართველობა მცხოვრებთა უმეტესობას შეადგენს; საქართველოს ეგზარხოზის ტიტულიც შეიცვლება, ადგილობრივი სინოდალური კანტორა კონსისტორიად გადაკეთდება და სხვ.“ სინოდს შემოქმედების ძალა ამაზე შორს ვერ წასულა: ეგზარხოზის ტიტულის შეცვლა და სინოდალურ კანტორის მაგივრად კონსისტორიის დაარსება — ეს არის ის რეფორმები, რომლითაც უნდა „მოგვარებულ იქმნას კონფლიქტი.“

ნუ თუ ესლაც მოპოვება ჩვენში ისეთი აღშანი, რომელსაც სჯერა, რომ ტიტულების შეცვლითა და კანცელარიების გადაკეთებით შესაძლებელია „კონფლიქტის მოგვარება“ და ან „წინდახედულობით“ (ე. ი. მორჩილებით) უფლებების მოპოვებაც ასეთი პირები, როგორც ეტყობა, იმერეთის სამღვდლოებაში გამოჩენილან.

სამწუხაროა...

ა—ღა.

სოციალისტური მოძრაობა მხრებელთაში

სრულიად რუსეთის სოციალ-დემოკრატიულმა პარტიამ 1896 წელს მომხდარ საერთაშორისო სოციალისტურ კონგრესზე აღიარა, რომ ებრაელებში სოციალისტურ მიმართულების განვითარებას მთელი რუსეთის სოციალ-დემოკრატიულ მოძრაობისთვის მეტად დიდი მნიშვნელობა აქვს. მართლაც, ებრაელების ინტელიგენცია სოციალ-დემოკრატიის უმთავრეს გონებრივ ძალას წარმოადგენს, ებრაელების პროლეტარიატი თავის კლასიურ და პოლიტიკურ შეგნებით რუსეთში მცხოვრებ სხვა ერთა პროლეტარიატზე გაცილებით მაღლა სდგას, ამ პროლეტარიატის ბრძოლა ეკონომიურ პოლიტიკურ თავისუფლების მოსაპოვებლად თავის სიმტკიცითა და გაბედულობით დღესაც სამაგალითოდ მიჩნეული არის. ებრაელების სოციალისტურ ძალებს აერთებს ის ორგანიზაცია, რომელსაც ჰქვია „სრულიად ებრაელების მუშათა კავშირი რუსეთსა და პოლონეთში“, ან, მოკლედ, „ბუნდი“ (ე. ი. კავშირი) და რომელიც 1897 წელს დაარსდა. იმ განსაკუთრებულმა პირობებმა, რომლებშიაც ჩაყენებული არიან რუსეთის მთავრობისგან ებრაელები, მათ სოციალდემოკრატიულ პარტიას, — ბუნდსაც — განსაკუთრებული ელფერი მისცა.

რუსეთში მცხოვრები რუსი თუ პოლიტიკურ დამონებას განცდის, ებრაელები, პოლიტიკურს გარდა, უბრალო სამოქალაქო უფლებებსაც მოკლებულნი არიან. ცხოვრების არც ერთი ისეთი დარგი არ არის, რომელშიაც ებრაელების უფლება შეზღუდული არ იყოს, ებრაელებს უკრძალავენ სახელმწიფო სამსახურს, უკრძალავენ სოფლებში დასახლებას, უკრძალავენ მიწების ყიდვას ან იჯარით აღებას, უკრძალავენ სასწავლებლებში ბავშვების თავისუფლად მიზარებას, უკრძა-

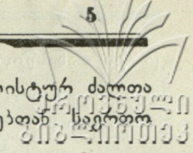
ლავენ ქალაქის თვითმმართველობაში თავისუფლად მონაწილეობის მიღებას, უკრძალავენ საზღვართან 50 ვერსის სიშორეზე დასახლებას, უკრძალავენ... და ეს უფლებები აკრძალვა საუკეთესოდ ახასიათებს ებრაელების მდგომარეობას რუსეთში. მაგრამ ებრაელებისათვის ყველაზედ უფრო საშინელია ის კანონი, რომლის ძალითაც მათ საცხოვრებლად მხოლოდ რამდენიმე გუბერნია აქვთ მიჩენილი; ამ გუბერნიებს გარეთ ცხოვრება მათ აკრძალული აქვთ. ალექსანდრე II დროს, როდესაც რუსეთში საზოგადოდ ლიბერალიზმა სიომ დაპებრა, ზოგიერთ ებრაელს აქა-იქ დასახლების ნებას აძლევდნენ, მაგრამ მის სიკვდილის შემდეგ ალექსანდრე მესამემ ზედმეტი სიმკაცრე და დაუნდობლობა გამოიჩინა და ებრაელებს ყველა წინეთ მიცემული ცრთადენი შეღავათიც წაართვა. მის მეფობის დროს მთავრობამ ებრაელებს საშინელი დევნა დაუწყო, მათ წინააღმდეგ შეუგნებელ რუსებს ამხედრებდა, რასაც ბოლოს ებრაელების საშინელი დარბევაც დაწყო. თან მოჰყვა.

ახალი მოძრაობა პირველად ქალაქ ვილნაში დაიწყო. ამ ქალაქში მრავლად სახლობენ ებრაელები და აქ მათი გონებრივი ცენტრია. აქედან გამოდიოდა პროპაგანდისტები, რომლებიც სხვა და სხვა ქალაქებში ხელს უწყობდნენ ებრაელ მუშა ხალხის გამოფხზობას, აქაური სოციალ-დემოკრატიული ორგანიზაცია ებრაელების სხვა და სხვა ადგილობრივ სოციალ-დემოკრატიულ ორგანიზაციებს მეთაურობდა და წიგნებისა თუ პროკლამაციების გამოცემით მუშა ხალხს გონებრივ საზრდოსაც აძლევდა.

სოციალ-დემოკრატიული მოძრაობა ებრაელებში პირველად 1887 წელს დაიწყო ვილნაში, სადაც პირველი მუშათა წრეები დაარსდა. საზოგადოდ პირველად ამ მოძრაობას მიზნად ჰქონდა მუშა ხალხში შეგნებისა და ცნობიერების შეტანა, მუშებში საკუთარ ინტელიგენციის შექმნა და მომავალ პროპაგანდისტების შეუზავება, მუშათა ფართო წრეებში აგიტაციის გაწევა. კაპიტალისტებთან ან მთავრობასთან აშკარა ბრძოლა მოძრაობის მაშინდელ მეთაურებს სასურველად არ მიჩნდათ, რადგანაც მათის აზრით ებრაელების პროლეტარიატი საამიოდ ჯერ საკმარისად მომზადებული არ იყო. მაგრამ ცხოვრებამ თვითონ დაარღვია მეთაურების ასეთი შეხედულება, — ჯერ გაუბედავად აქა-იქ პატარა გაფიცვები დაიწყო, შემდეგ ეს გაფიცვები გახშირდა, გაფართოვდა და ბოლოს ხალხის ეკონომიურ ცხოვრების ყველა დარგს მოედვა. მაგრამ გაფიცვებში გასამარჯვებლად მუშებს აკლდათ ორგანიზაცია, მეთაურობა, ბრძოლაში მეტის შეგნებას შეტანა მუშა ხალხი ამნაირად ბრძოლის გზას დაადგა და ორგანიზაციებიც ეს შეიგნეს და თავიანთი წინანდელი მოქმედება შესცვალეს, — მათ დაანებეს თავი წრეებს და წრეებში მუშების განვითარებას და ხალხში სააგიტაციოდ გავიდნენ.

ამ ხალხში ვასვლას ერთი მნიშვნელოვანი შედეგი მოჰყვა. წინეთ წრეებში მუშებთან რუსულად ლაპარაკი და პროპაგანდა შეიძლებოდა, რადგანაც წრეებში უფრო შეგნებული მუშები შედიოდნენ, ახლ კი, მასსურ აგიტაციის დროს, რუსული ენა აღარ გამოდგებოდა, რადგანაც ებრაელების უმეტესობს თავისი დედენა უფრო ემარჯვებოდა, — აგიტაციისთვის ებრაელ ენას მიჰმართეს...

ებრაელებში სოციალისტურ პარტიის განვითარება, 1888 წელს დაწყებული, 1893 დასრულდა, როდესაც უკანასკნელარ გამოიჩვეა, თუ რა მნიშვნელობა უნდა ჰქონდეს ან

მოდრობაში აგიტაციას და პროპაგანდას. „პოლიტიკურ უფლებების ხელში ჩაგდება, — სწერია ერთ წიგნაკში, რომელიც იმ დროს გამოვიდა, — მებრძოლ პროლეტარიატის უმთავრესი მიზანია. მაგრამ ამ მიზნის გათვალისწინება მუშა ხალხს შეეძლება მხოლოდ მაშინ, როდესაც ეკონომიური ბრძოლა მს დაუმტკიცებს. რომ ახლანდელ პოლიტიკურ წყობილებაში მისი ეკონომიურ მეთვალყურისმყობის გაუმჯობესება შეუძლებელი რამეა. მხოლოდ მაშინ როდესაც პროლეტარიატის მისწრაფებას წინ გადაედგება ეხლანდელი პოლიტიკური წეს-წყობილება და მთავრობა მუშათა მოძრაობის ჩაქობას ეცდება, კლასიური ბრძოლა შეგნებულ პოლიტიკურ ბრძოლის სახეს მიიღებს.“ სჯა-ბაასს და თეორიულ კამათს არ შეუძლია მუშა ხალხი ჩაითრიოს პოლიტიკურ ბრძოლაში ეკონომიურ ბრძოლის მიმდინარეობა თვითონ აუხელს თვალებს მუშა ხალხს და აიძულებს მთავრობასთან პოლიტიკურ ბრძოლის დაწყებას. იმისთვის, რომ მუშები შეეჩვიონ ბრძოლას, „სოციალ-დემოკრატიულმა პარტიამ მუშებში აგიტაცი. ჯერ წერილმან, ადივლად გასაგებ მოთხოვნილებათა წამოყენებით უნდა დაიწყოს. ასეთ ბრძოლაში მუშები თავიანთ ინტერესების დაცვას შეეჩვივან და თან და თან უფრო რთულ მიზნებს დასახევენ.“ აგიტაციის გასაწყვეად აგიტატორების მომზადება არის საქარო და მათ მამზადებას უნდა ეყადონ სოციალ-დემოკრატიული წარეები. აგიტატორი ყოველთვის ხალხში უნდა ტრილუბდეს, თვალ ყურს ადევნებდეს ხალხის ქირსა და ვარამა, ხედავდეს ხალხის საქაროებას, რომ ყოველთვის წინ მიუძღოდეს ხალხს, და ცდილობდეს ხალხის გაურკვეველ უქმყოფილებასა და სურვილებს მისცეს სოციალ დემოკრატიულ პარტიისთვის სასურველი სახე და მიმართულება.

„შეგნებულ ელემენტების მედმივი ურთიერთობა მასსასთან აგიტატორებს ხალხის ერთად ერთ მეთაურებად აქცევს.“

მაგრამ ბრძოლის დროს ადამიანს უნდა ახსოვდეს, რომ მომავალმა კონსტიტუციამ შეიძლება რუსეთის ყველა მოქალაქეს თანასწორი უფლება არ მიანიჭოს. რუსეთში ახლანდელ წეს-წყობილების შეცვლის დროს ხალხი ჯერ კიდევ დაყოფილი იქნება კლასებად, წოდებებად და ერებად. ყოველ კლასისს, წოდების ან ეროვნების ძალა და უფლებები სახელმწიფოში დამოკიდებულია 1) მათ პოლიტიკურ განვითარებაზე, ე. ი. იმის შეგნებაზე, თუ რა ძალას წარმოადგენდნენ ისინი საერთო ბრძოლის დროს და 2) დანარჩენ კლასების, წოდების და ერების ინტერესებზე პოლიტიკურ განვითარებასა და ძალაზე. პირველი — შინიური პირობები და მეორე გარეგანი პირობებია ამიტომ ებრაელ პროლეტარიატის მომავალი მკომარეობა რუსეთში დამოკიდებული იქნება 1) გარეგან პირობებზე, ე. ი. რუსულ ბურჟუაზიისა, თავად-აზნაურობის, გლეხობის ინტერესებზე და რუს პროლეტარიატის პოლიტიკურსა და ეკონომიურს განვითარებაზე და 2) შინაურ პირობებზე, ე. ი. საკუთარ პოლიტიკურ განვითარებაზე და საკუთარ პოლიტიკურ ძალაზე, რომელსაც იგი გამოიჩინებს რუსეთში დაწყებულ საერთო პოლიტიკურ ბრძოლის დროს.“

და, რაკი ვარეშე პირობების შეცვლა ჩვენს ხელთ არ არის, ამიტომ უნდა ვეცადოთ ებრაელ პროლეტარიატის გაძლიერებას, რომ მან რუსეთის პოლიტიკურ ბრძოლის დროს შესამჩნევი ძალა გამოიჩინოს“

ამ სიტყვებში უკვე ნათლად გამოსჭვირს ის გზა, რომელსაც ებრაელი სოციალ-დემოკრატია დაადგა, — თავის საკუ-

თარ ორგანიზაციის შექმნით ებრაელ სოციალისტურ ძალათა თავის მოყრა და რუს სოციალ-დემოკრატიულ წინაშე ბრძოლა

1894 წელს ებრაელების სოციალდემოკრატიულმა წარეებმა თავის მოქმედებას უნატეს და გაფუცვების მოწყობასთან ერთად წიგნაკების გამოცემა დაიწყეს. ამასთან თან და თან უფრო გარკვევით მოსჩანს ცალკე ორგანიზაციის მოწყობის სურვილი: — „ჩვენი მოძრაობის პირველ წლებში ყველაფერს რუს მუშათა კლასისაგან ველოდით და ჩვენი თავი სრულიად რუსეთის დიდ მოძრაობაზე მიკერებული მიგვიჩნდა. ასე უყურებდა ებრაელების განვითარების საქმეს ბურჟუაზია რომელიც ყველაფერს რუსებისგან გამოელოდა. ბურჟუაზია უფრახოდა საკუთარ ძალღონით ებრაელების საქმის მოწყობასო“. — ასეთი მიმართულება მასიურ აგიტაციის დროს არ გამოდგებოდა.

აგიტაციის რომ რამე გავლენა ჰქონოდა ებრაელ მუშებში, ამ აგიტაციის ებრაული ხასიათი უნდა მისცემოდა: „ჩვენ ვგრძნობთ ჩვენ მედმივ კავშირს სრულიად რუსეთის სოციალ-დემოკრატიასთან, მაგრამ არ უნდა დავივიწყოთ, რომ რუსებში სოციალ დემოკრატიული მოძრაობა ჯერ კიდევ შედარებით სუსტია. არ უნდა გვავიწყვებოდეს აგრეთვე, რომ ჩვენი ლოზუნგი არის: „ყველაფრის ხალხის საშუალებათ მიღწევა,“ და ეს ლოზუნგი ჩვენ ნებას არ გვაძლევს ჩვენს ეკონომიურ პოლიტიკურ და სამოქალაქო განთავისუფლებას ველოდოთ რუს ან პოლონელ პროლეტარიატის ბრძოლისაგან. მუშა ხალხი ჩვენში საქმარისად დიდია იმისთვის, რომ შესამჩნევი პოლიტიკური ძალა გამოიჩინოს ჩვენ ვიცით, რომ რუსი და პოლონელი მუშები თუ ვერ გაიმარჯვებენ, ჩვენც დიდს ვერაფერს მივაღწევთ, მაგრამ ჩვენ აღარ შეგვიძლია ყველაფერს გაავლოდოთ რუს პროლეტარიატისგან ისე, როგორც ჩვენი ბურჟუაზია ყველაფერს რუს მთავრობისაგან და რუს ლიბერალ ჩინოფიკებისგან მოკლას. ჩვენ უნდა გვახსოვდეს, რომ რუსების მუშათა კლასის თავის კლასიურ განვითარების დროს ისეთ წინააღმდეგობას შეეფეიება, რომელიც მას ყოველ ახალ გამარჯვებისთვის საშინელ მსხვერპლს მოსთხოვს მას და ამიტომ მხოლოდ თან და თან, მედგარ ბრძოლის შედეგ მოახერხებს იგი პოლიტიკურ და ეკონომიურ გამარჯვებას. ამ ბრძოლის დროს რუს პროლეტარიატს თუ არჩევანი მოუხდა და ზოგიერთ უფლებებზე ჯერ ჯეროთი ხელის აღება დასჭირდა, — ესაღია, რომ იგი ჯერ ისეთ უფლებებს დასთმობს, რომელიც ებრაელებს შეეება, დასთმობს, მაგ., ეროვნულსა და სარწმუნოებრივ თანასწორობას.“

მათლაც, რუს ხალხის და თვით მუშა ხალხის უმეტესობისათვის ეროვნული თანასწორობა პრინციპიული საკითხი არის, და პრინციპებისთვის ბრძოლას კი მუშები იწყებენ მხოლოდ მაშინ, როდესაც ეს პრინციპები მათ ყოველდღიურ საქაროებასთან მჭიდროთ დაკავშირებულია და როდესაც მუშებს უკვე მეთ კლასიური შეგნება აქვს მოპოვებული.

ნუ თუ საფიქრებელია, რომ რუს მუშების უმეტესობა მოკლე ხანში ისეთი შეგნებული გახდება, რომ ისეთ პრინციპიულ და განყენებულ მოთხოვნისთვის, როგორც არის ეროვნული თანასწორობა, მან სრულის თავგანწირვით ბრძოლა დაწყოს. რუს მუშისათვის ეროვნული თანასწორობა განყენებული პრინციპია, ებრაელ პროლეტარიატისთვის

კი ეს თანასწორობა პრინციპისა და პრაგმა—მაქსიმუმის საკითხი კი არა,—მინიმალური მოთხოვნა არ. ს. აუცილებელი. ძირითადი საკიროება, ყოფნა-არყოფნის საკითხია.

და თუ საზოგადოდ მართალი არის, რომ „მუშათა განთავისუფლება თვით მუშების საქმეა“, ისიც უტყუარ ჭეშმარიტებად უნდა ჩავთვალოთ, რომ დამონებულ და დაჩაგრულ ეროვნებათა მუშების ეროვნულ დაჩაგრვისგან განთავისუფლება თვით ამ ჩაგრულ ეროვნების მუშათა საქმე უნდა იყოს. „თავისუფლების ღირსი არ არის ის კლასი, რომელსაც მისი მოპოვება არ შეუძლია. ამნაირსავე მდგომარეობაშია ებრაელი მუშათა კლასიც. ცალკე ორგანიზაციის მქონე ებრაელი პროლეტარიატი საკიროების დროს ყოველთვის საკირო დახარებას გაუწევს სხვა ეროვნების მუშებს განმთავისუფლებელ ბრძოლაში,—საკიროა მხოლოდ ამ ორგანიზაციის შექმნა, რომელიც უნდა აერთებდეს და ზრდიდეს ებრაელ პროლეტარიატს“.

შეიძლება ზოგიერთმა სთ. ვას, რომ, ცალკე ებრაელ ორგანიზაციის მოწყობა ებრაელ პროლეტარიატს ნაციონალისტობის გზაზე დაყენებს და ამით სოციალისტურ იდეალებს დაავიწყებინოს ასეთი შიში უსაფუძლოა. მართლაც, ყოველივე ექვს გარეშეა, რომ სოციალიზმი მომავალში ეროვნულ საზღვრების მოსპობას გამოიწვევს, მაგრამ „სანამ თანამედროვე საზოგადოება არსებობს,—ყოველ ეროვნებისთვის აუცილებლად საკიროა ეროვნული თანასწორობა. ჩვენ არ შეგვიძლია არ აღვიაროთ, რომ ყოველივე უფლებას მოკლებულ ხალხს დაბეჩავება ხელს უშლის მის განვითარებას და რომ სოციალურ პარტიის მოვალეობაა ასეთ ხალხს გამოეხიზლება და მის გულში თავისუფლებისადმი მისწრაფების ჩანერგვა. მართლაც, ის მუშათა კლასი, რომელიც დაჩაგრულ ეროვნების მდგომარეობას ურიგდება და იგუებს, ასეთი მუშათა კლასი დაჩაგრულ კლასის მდგომარეობასაც ადვილად აიტანს.“

ეს აზრები საჯაროდ და გარკვევით წარმოითქვა 1895 წელს, როდესაც 1 მაისის დღესასწაულში ებრაელებში სოციალისტურ მიმართულების შესამჩნევი ზრდა დაამტკიცა, მაგრამ ამ აზრებს განხორციელება მიეცა მხოლოდ 1897 წელს, როდესაც ებრაელ სოციალ-დემოკრატების პირველი კონგრესი შესდგა და ამ კონგრესზე დაარსდა „სრულიად ებრაელ მუშების კარგშირი პოლიანთსა და რუსეთში,“ ან მოკლედ „ბუნდი.“ რაკი ებრაელ პროლეტარიატს თავისი განსაკუთრებული ინტერესები აქვს, ამიტომ მისთვის ცალკე პოლიტიკური ორგანიზაცია საკირო არის, რომ ამ ორგანიზაციამ განსაკუთრებული მეცადინეობა გასწიოს ამ ინტერესების დაცვისთვის. ეს ინტერესები შემდეგია: ებრაელებისთვის რუსეთში მოქალაქობრივ თანასწორობის მოპოვება და ებრაელ მწერლობის შექმნა. არავიარ „სრულიად რუსეთის“ ორგანიზაციის ამ ინტერესების ხეირიანი დაცვა არ შეუძლია რადგანაც მას მიზნად აქვს მხოლოდ ისეთ ინტერესებისათვის ბრძოლა, რომელიც რუსეთში მცხოვრებ ყველა ერს თანასწორად ეხება. ეს ბრძოლა ისეთი ძნელია და იმდენ მეცადინეობას მოითხოვს, რომ სრულიად რუსეთის პარტია სხვა და სხვა ეროვნებათა განსაკუთრებულ ინტერესებზე ზრუნვას ვერას გზით ვერ მოახერხებს. საამისოდ საკიროა სპეციალური ორგანიზაციები და ერთი ასეთი სპეციალური ორგანიზაცია ებრაელების „ბუნდია“.

ბუნდის პროგრამა სრულიად რუსეთის ს. დ. პროგრამას უდრის, მხოლოდ ეროვნულ საკითხის შესახებ ბუნდის

წევრები „ეროვნულ თვითგამორკვევის“ დასახელებით ვერ კაყოვილებან და აცხადებენ, რომ რუსეთში, სადაც სხვადასხვა ეროვნება და სხვა ეროვნება დასახლებული არ შეიძლება ასე გაურკვეველად ეროვნულ საკითხის გადაწყვეტა, როგორც ამას სჩადის სრულიად რუსეთის სოციალ-დემოკრატია. „ეროვნული და კლასიური გამოეხიზლება ერთმანეთში განუშორებელი არის“, ამბობენ ბუნდის მეთაურები. თანასწორ მოქალაქობრივ უფლებების მოპოვება დაჩაგრულ ეროვნებისთვის არ კმარა,—აცხადებდა ბუნდის კრებაზე ერთი ებრაელი სოციალ-დემოკრატი,—გერმანეთში ასეთი თანასწორება შემოღებულია და ყველას გერმანელსა და პოლონელსაც საჯარო კრებების როწყვეა შეუძლია, მაგრამ კრებას უნდა დაესწიოს ხოლმე პოლიციელი და მას შეუძლია პოლიციურ ენის უკონდინარობა მოიმიზნოს და პოლონელების კრება დახშოს. ასეთი რამე თუ გერმანეთში პოლონელ პროლეტარიატის შესახებ შესაძლოა მით უფრო შესაძლო იქნება იგი რუსეთში, სადაც ხალხი კიდევ აკლებად შეგნებულა. „რად უნდა ჩვენ მუშა ხალხს კრებების თავისუფლება, თუ ამ კრებებზე სავალდებულო იქნება რუსული ენა და ჩვენი ხალხის ენას რუსულის სწორი უფლება მინიჭებული არ ექმნა“.

ეროვნული საკითხი, რომელმაც ბუნდის მესამე კონგრესზე ცხარე კამათი გამოიწვია, მეოთხე კონგრესზე, 1900 წელს, ხელახლად აღძრეს, რადგანაც წინანდელ კრებაზე დამსწრეებმა მის შესახებ გარკვეული ტაქტიკა ვერ შეიმუშავეს. მეოთხე კონგრესზე დასწრე დელეგატები სამ ჯგუფად დაიყვეს. ერთი ჯგუფი ამტკიცებდა, რომ „ყოველი ერთი ეკონომიურ, მოქალაქობრივ და პოლიტიკურ თავისუფლებასთან ერთად ეძებს ეროვნულ თავსუფლებას, რომლისთვისაც საკიროა, რომ ყველა ამ ეროვნების დამახასიათებელი თვისება: ენა, ზნე-ჩვეულება და საზოგადოდ ეროვნული კულტურა ყოველივე შეზღუდვისაგან თავისუფალი იყოს და განვითარებასაც დაუბრკოლებლად ახერხებდეს პოლიანელს, ფინლანდელს, ებრაელს და სხვას სრული უფლება აქვთ მოიახოვონ, რომ მათ ეროვნულ თავისებურობას არავინ ხელს არ ახლებდეს, რომ მათ გარუსებას არავინ ცდილობდეს და რომ ამასთან ერთად თვით საზოგადოდ ცხოვრება უკეთესად მოწყობილი იყოს და შეუძლებლად ხდიდეს საზოგადოდ ყოველივე ეროვნულ დაჩაგრვას. ამიტომ ეროვნულ უფლებათა დარღვევად უნდა ჩითვალოს მთელ სახელმწიფოში ერთ სახელმწიფო ენის შემოღება,—საკიროა, პირიქით, რომ ყველგან, სადაც რომელიმე ეროვნება დაახლებული. სახელმწიფო მოხელეებმა ამ ეროვნების ენა იცადენ, რომ სასამართლოში, ფორმაში და ყველა სხვა დაწესებულებებში ამ ეროვნების ენაზე დაწერილ ქაღალდებს იღებდენ.“—ამ აზრს ყველა დამსწრე დელეგატი თანხმებოდა და ყველა აცხადებდა, რომ ამ თანასწორობის მისაღწევად საკიროა ეროვნული ავტონომია იმ სახით, როგორც ეს ბრიუნის ცნობილ კონგრესზე გადაწყვეტილი იყო.

ამ ყველასათვის მისაღებ აზრების მიხედვით კონგრესზე დამსწრეთა ერთი ჯგუფი ითხოვდა, რომ ბუნდმა თავის პროგრამაში გარკვევით გამოაცხადოს ებრაელების ავტონომია. მაგრამ პროგრამაში რისიმე შეტანა საქმარისი არ არის,—საკიროა „ეროვნულ ავტონომიისთვის ებრაელ პროლეტარიატის მომზადება, მასში ეროვნულ შეგნების განვითარება, საკიროა მხნე ეროვნული აგიტაცია, ებრაელების დიჩაგრულ მდგომარეობის ხშირად ხსენება, ეროვნულ ბრძოლის

გაცნობა, ამით ხალხის პოლიტიკური შეგნება უფრო ნათელი გახდება და ხელს შეუწყობს კლასიურ ბრძოლის გაცხადებასაც.

მეორე ჯგუფი ამბობდა, რომ ებრაელი პროლეტარიტი დაჩაგრულია, როგორც პროლეტარიტი და როგორც ებრაელი, რუსი მუშები კი ამ ეროვნულ დაჩაგრვას არ განიცდიან. ეროვნული გამოფხიზლება მკიდროდ დაკავშირებულია პოლიტიკურ გამოფხიზლებასთან და ამიტომ უნდა მუდამ ვებრძოლოთ ეროვნულ ჩაგვრას და ხალხში მეტი ეროვნული შეგნება შევიტანოთ. მაგრამ ამ ჯგუფის პირთ ებრაელ პროლეტარიტის პარტიას ჯერ კიდევ საკმარისი ძალა აკლია იმსახვის, რომ თავისი განსაკუთრებული, კერძო მოთხოვნა წამოაყენოს და ამიტომ ებრაელებისთვის ავტონომიის მოთხოვნა ჯერ ჯერობით ნაადრე არის.

მესამე ჯგუფი კიდევ უფრო შორს უღებოდა ეროვნულ საკითხს და მანვე ლაპარაკსაც კლასიურ შეგნებისთვის მანებლად სთვლიდა. ხანგრძლივ კამათის შემდეგ კონგრესმა რეზოლუცია მიიღო, რომლის ძალით ს. დემოკრატიული პარტია აცხადებს, რომ ეროვნულ დაჩაგვრის მოსპობა ამ პარტიის მოვალეობაა, რომ რუსეთი, როგორც მრავალ ეროვნულ შემდგარი სახელმწიფო უაუოდ ფედერატიულად უნდა მოეწყოს და ყოველ ექს უნდა ჰქონდეს მინიჭებული სრული ეროვნული ავტონომია, თუმცა ჯერ ჯერობით მისი წამოყენება ნაადრე არის, რადგანაც ებრაელებს პროლეტარიტს კიდევ ბევრი სხვა მოთხოვნა აქვს ამ ჟამად დასაკმაყოფილებელი.

მეოთხე კონგრესზე ეროვნულ საკითხის შესახებ ტაქტიკა საბოლოოდ კიდევ ვერ გადაწყდა, თუმცა აქაც ცხოვრება თან და თან წინ უსწრებს პარტიის გადაწყვეტილებას და როგორც წინეთ გაფიცების მოწყობა მუშებმა თვითონ დაიწყეს, პარტიის მეთაურთა სურვილის წინააღმდეგ, ისე კლასიურ შეგნებასთან ერთად ეროვნული გამოფხიზლება ებრაელებში მომავალ ავტონომიისთვის ნიადაგს ამზადებს და ბუნდის ორგანიზაციის მხნეობა და გამოცდილება იმისი თავდები, რომ ისინი ამ მოთხოვნას, როგორც ხალხის სურვილს. შესარღვლებს და თავის მხრივ ხელს შეაწყობენ რუსეთში ფედერატიულ წესწყობილების შემოღებას, რადგანაც მხოლოდ ასეთ წესწყობილებაში ყოველ ეროვნების ცხოვრება თავისუფალი და საღი იქნება.

ებრაელები ემბრობიან ეროვნულს და ეწინააღმდეგებიან ტერიტორიულ-ეროვნულ ავტონომიას, რადგანაც მათ თავიანთი საკუთარი და საკმაოდ ვრცელი ტერიტორია არ აქვთ და უტერიტორიო ხალხს ხომ ტერიტორიული ავტონომია არ გამოადგება. მაგრამ მათის მოქმედების დედაპირი, — ეროვნულ დაჩაგვრის ამტანი ადამიანი კლასიურ და ჩაგვრასაც ადვილად აიტანსო და ის მოთხოვნა, რომ ყველა ეროვნებამ თავისი საქმეები თვითონვე განაგოს და საქმეში სხვების გარევისაგან თავისუფალი იყოს, — რუსეთში დასახლე, ბულ და დღეს რუსებისგან დაჩაგრულ ყველა ეროვნებას ეხება. მხოლოდ ბრძოლით შეიძლება გამარჯვება და გამარჯვების შედეგი კი დამოკიდებულია გარეშე პირობებზე, — სხვა ეროვნებათა და კლასების მდგომარეობაზე და შინაურ პირობებზე, — ამა თუ იმ ეროვნების საკუთარ პოლიტიკურ ძალასა და გამოცდილებასაც და ყველას, ვისაც თავის ეროვნების პროლეტარ მუშების კეთილდღეობა სწყურია, უნდა ეცადოს მუშა ხალხში კლასიურ და ეროვნულ გრძობების შექმნას, როგორც ამას სჩადის ებრაელების სოციალ-

დემოკრატიული ორგანიზაცია — ბუნდი. ეს ბუნდი სრულიად რუსეთის ს. დ. პარტიის ბრძანებლობას საესებო ჩილებოდა და უფრო დემოკრატიულად იქცეოდა, — საკუთარ ადგილობრივ საქმეებს იგი თვითონვე მართავდა და ამიტომ დღეს ებრაელების ბუნდი ერთი უძლიერესი ორგანიზაციაა რუსეთში და მხნედ მეთაურობს დასავლეთ რუსეთში და პოლონეთის ერთ ნაწილში სოციალ დემოკრატიულ მოძრაობას, რომელმაც თავხარი დასვა იქ როგორც კაპიტალისტებს, ისე თავრობას, და რომელიც ნამდვილ სოციალისტურ ორგანიზაციად ითვლ ბა იმისდა მიუხედავად, რომ ებრაელების ეროვნულ ინტერესებს მხნედ იცავს და ამ ეროვნულ ინტერესებისთვის ბრძოლას არ უშინდება.

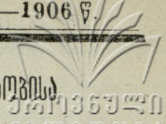
თ — ლა.

წარსულის მოგონებანი

(1884 — 89 წწ.)

აღარ მახსოვს, რომელი წიგნი იყო, სადაც პირველად ამოვიკითხე კავკასიის ამბები, ის კი ვიცი, რომ იმ დროს ჩემზე დიდი შთაბეჭდილება მოახდინა ბოდენშტეტის ლექსებმა. განსაკუთრებით მიტაცება საქარველოს აღწერა. საქართველო ჩემი გონების თვალის წინ რაღაც გრძნეულ და მშვენიერ ქვეყნად მეხატებოდა და გულში მისი ნახვის სურვილი მეპარებოდა. შემდეგ, როდესაც ცოტაოდნად გავცანი საქართველოს ისტორიას, ჩემთვის საექვო აღარ იყო, რომ ასეთ ძველ და განვითარებულ კულტურის პატრონს, ასეთ მშვენიერ ბუნებაში დასახლებულ ხალხს, მეტად მდიდარი პოეტური მწერლობა უნდა ჰქონოდა. დავწყე ამ მწერლობის შესახებ ცნობების ძებნა, მაგრამ ვერც გერმანულსა და ვერც ფრანგულს წიგნებში მისი უბრალო კვალიც ვერ აღმოვაჩინე. ამ მხრივ რუსული მწერლობაც მეტად ღარიბი გამოდგა.

მაშინ გადავწყვიტე, მე თვითონ მომიძებნა ქართული პოეზია და ქართულ ენის შესასწავლად მაშინდელ „კავკასის“ რედაქციას მივმართე და რომელიმე სახელმძღვანელოს დასახელება ვთხოვე; ეს 1882 წ. იყო. მალე ამ გაზეთის მაშინდელ რედაქტორისგან, თავ. დავით ერისთავისგან პასუხიც მივიღე, რომელმაც ჩემზე მეტად სასიამოვნო შთაბეჭდილება მოახდინა და ქართულ მწერლობის შესწავლის სურვილი გამიძლიერა. თავ. დავით ერისთავმა მალე ძველ და ახალ ქართულ მწერლობის შესახებ სხვა და სხვა მასალა გამომიგზავნა და 1884 წ. მე ამ მასალების მიხედვით ჩემი პირველი წერილი შევადგინე, — „დავიწყებული მწერლობა“, რომელიც დაიბეჭდა ლეიპციგის ჟურნალში. — „Magazin fuer die Literatur.“ ამ წერილით გერმანელებმა ქართულ მწერლობის არსებობა პირველად გაიგეს, თუმცა შიდ მოთავსებული ფაქტები მეტად ღარიბი იყო და მხოლოდ მკითხველის ცნობის მოყვარეობას იწვევდა. საჭირო იყო საქართველოს წარსულ და აწმყო ცხოვრების გაცნობა. თითქმის ორი წლის განმავლობაში არ შეწყვეტილა ჩემი მიწერ-მოწერა თავ. დავით ერისთავთან. ამავე დროს თავ. ილია ჭავჭავაძისგანაც რამდენიმე წერილი მივიღე. თავ. ილია ჭავჭავაძემ მახალისება და საქმის გაგრძობას, — მანვე ოთხ თავის ლექსის რუსული თარგმანი გამომიგზავნა. ამასთან თავ. რაფიელ ერისთავის ლექსებიც მივიღე. ამ მიწერ-მოწერამ და ქართველების გაცნობამ სურვილი აღმიძრა თვითონ წამოესულიყავი საქართველოში.

1884 წ. გადაწყვიტე რამოდენიმე კვირით ტფილისში მოსვლა. პირველად გემიდან რომ დავინახე აფხაზეთის მწვანით მოფენილი მთები, ჩემს გატაცებას საზღვარი არ ჰქონდა, ტფილისში ჩასვლის მეორე დღესვე თავ. ილია ქავჭავაძესთან მომიწვიეს,—იქ დამხვდა თავ. რაფიელ ერისთავი, თავ. აკაკი წერეთელი, თავ. დავით ერისთავი, ნიკ. ცხველაძე, ვლად. მიქელაძე და ავქს. ცაგარელი. მე მიხაროდა რომ ქართულ მწერლობის სათავესთან ვიყავი.

რამოდენიმე დღის შემდეგ თავ. დავით ერისთავთან კიდევ რამოდენიმე მწერალი და თეატრის მოღვაწე ვნახე და გავიცანი. იმ დროს მწერალი ბევრი არ იყო, მაგრამ ყველა სულით და გულით ემსახურებოდა მწერლობას, გატაცებით ლაპარაკობდა მახე და შესაფერ კოდნით აღქურვილიც აღმიჩნდა, რასაც მე ადვილად ვამჩნევდი, რადგანაც ვცდილობდი ყველასთან ქართულ მწერლობის შესახებ ლაპარაკს.

ქართველი საზოგადოდ გულახდილი და სტუმართ მოყვარე და ადვილად უმეგობრდება უცხო კაცს, რომელსაც გულს უშლის და მეგობრობას უხსიანდებს. ჩემზე და საზოგადოდ ევროპიდან ჩამოსულებზე ქართველების ასეთი თვისება ყოველთვის დიდ შთაბეჭდილებას ახდენდა.

ტფილისში მხოლოდ ორი კვირა დავყავი. ამის შემდეგ ვეწვიე თავ. ილია ქავჭავაძეს მის მამულში, საგურამოში. ქართველ მგოსნის სახლი მაშინ უფრო დარბიულად გამოიყურებოდა და ხეებიც მის გარშემო ჯერ კიდევ პატარა იყო; მაგრამ გარეგან სიღარიბეს ავიწყებდა სტუმარს სახლის პატრონის და მის მუდლის სტუმართმოყვარეობა,—მაღესე შემეიყვარდა იქაურობა, რომ დღესაც საქართველოს ეს კუთხე განსაკუთრებით მომწონს და მიყვარს. მარლაც, აქ პირველად ვადამიზალა თავ. ილიამ ქართულ მწერლობის საურჯე, საღამოობით აივანზე მიკითხავდა ქართველ მწერლების ნაწარმოებს, მიხსნიდა ქართულ ცხოვრებას, მიამბობდა ერის წარსულ დროის თავგადასავალს... შორიდან არაგვის ტბილი დუდუნე გვესმოდა, დაბადრულ მთვარის მკრთალი ნათელი ეფენებოდა არე მარეს, და ადამიანი, ამ სანახაობით გატაცებული, თვალს ვერ აშორებდა მთებსა და ველებს. ამ პირობებში ერთმანეთს უახლოვდებოდა ორი სული,—ქართველის და გერმანელისა,—თავ. ილია გულში მიღვიძებდა და მიღვივებდა ქართველებისადმი სიყვარულს და, მართლაც, მას შემდეგ ჩემ სამწერლო მოღვაწეობის უმეტესი ნაწილი მე ქართულ მწერლობას შეეწირე.

საქართველოში პირველად ჩასვლის ნაყოფი იყო წიგნი „Georgien und seine Beeohnur“, რომელიც 1886 წ. დაიბეჭდა ლეიპციგში. ეს პატარა წიგნი შეიცავს ქართულ მწერლობის მოკლე მიმოხილვას და ჩემი მოგზაურობის პირველ შთაბეჭდილებას, რომელიც უმეტეს, ნაწილად ახლაც სამართლიანად მიმაჩნია. მაგრამ, საზოგადოდ წიგნაკი ზერეულედ შედგენილია და მას ყოველივე მნიშვნელობაც დაეკარგა მას შემდეგ, რაც ჩემი უფრო მოზრდილი თხზულება დაიბეჭდა, რომელსაც ჰქვია „Das Geurgische Volk“, თუმცა გერმანელებზე იმ პირველმა წიგნაკაც შთაბეჭდილება მოახდინა და იქედან ცნობებს იღებდა ყველა, ვინც გერმანიაში საქართველოს შესახებ რასმე დასწერდა.

ანტურ ლეისტი.

(გაგრძელება იქნება)

მშპრი და მოყვარე თანამედროვე მომარტობის

როდესაც შორიდგან გაითვალისწინებთ იმ დროს მომარტობას, რომელიც ახლა გამეფებული მთელს საქართველოში, გავანდებთ შორსმჭკრეტელ პოეტის სიტყვები:

ხალხი აზვირთდა, ხალხი აღსდგა, ხალხი მოქმედობს.

მართლაც ასეთი ძლიერი მაჯის ცემა, შეგნებული თავის გამოდგება და შეუდრეკელი ბრძოლა თავისუფლებას მოსაპოვებლად ხდის ჩვენს ხალხს სამავალითო ერად. საყურადღებოა ჩვენი მანაცური აღფრთოვანება მით უმეტეს, რომ ჩვენს დრო შახე არ არის აღბეჭდილი კერძო მისწრაფება. ვიწრო ნაციონალური ფარგალი არამც თუ არ ზღუდავს საკაცობრიო იდეალისადმი მიდრეკილებას, არამედ თვალსაჩინოდ და საქვეყნოდ აღიარებულია, რომ საქართველოს ერთი მოწინავე რაზმი განმათავისუფლებელ მოძრაობაში, იგი იბრძვის საერო კეთილდღეობის დასამყარებლად და შორს არის გამოაცალკევოს თავისი ინტერესი რუსეთის საუკეთესო და ის მოთხოვნილებათა წრიდან. ამ ორი წლის განმავლობაში გვირულმა და განსაკუთრებულმა ოპოზიციამ მთავრობისადმი ქართველი ხალხი გააცნო მთელ ევროპას და ყველგან და მისი სახელი სალაპარაკო საგნად. დაჩაგრულ ხალხის ერთმა მცირედმა ჯგუფმა გაბედა შებრძოლება შეიარაღებულ ბ შეუწყნარებელ აღმინისტრაციასთან და არა ერთხელ გამარჯვებული გამოვიდა ბრძოლის ველიდან. მათელი ერთი შეიპყრო გიმაკეთილშობილებელმა აზრმა, „ერთი ზღვიდან მეორემდე ერთს ფიქრსა ჰფიქრობს და ეს ფიქრია თავისუფლება“.

თავისუფლების ფიქრი ჩაისახა ჯერ გურიაში და შემდეგ ელვის სისწრაფით მოედო საქართველოს დანარჩენ ნაწილებსაც გლეხი და აზნაური, მღვდელი და მოხელე სულდგმულობენ ერთის ოცნებით, სერთო ლტოლვით. რამდენიც უნდა ისინიონ ჩვენმა მემამულეებმა, მაინც ვიტყვი, რომ თავისი შეუპოვარი აღფრთოვანებით ქართველმა ერმა დაუშტოცა ქვეყანას, როგორც თავისი სწრაფა გამოღვიძება, აგრეთვე კულტურული მომზადება ახალი საკაცობრიო იდეალის შესათვისებლად.

რასაკვირველია, მახინჯი გამოერია ამ საერთო მოძრაობის მსვლელობასაც. მახინჯები ისინი გამოდგენ, ვინც მოინდომა ამ მოძრაობას წინ გადასდგომოდა და შეეფერხებინა იგი. ამ გვარ პირებს მომავალი ისტორიის უღმომბელი მსჯავრი განსამართლებს და აწყყო ქარიშხალი შთანთქავს, მიწასთან გაასწორებს და განადგურებს, ვითარცა უჯუნურს, ცის რისხვასთან საბრძოლველად გამზადებულს.. ვაი იმათ, ვინც ვერ შეეგნო დროთა ბრუნვის ვითარება და გამკვლავდა ცხოვრების ჩარხის შეჩერებას ან უკან დატრიალებას! შეუჩერებელი ბორბალი ჩათრევის მათ ჩანჩქარში და გადასცემს მოარეგს ჩასანთქმელად!

დიდება და პატივი იმათ, ვინც აუღო ცხოვრებას ადლო, შეითვისა მომწიფებულ მოახოვნილებათა სიმკაცრე და თავი მოიხარა მათ წინაშე ხელის შეწყობით და გასამეფებლად ახალს საძირკველზე!

გულს ნუ მოატყუებენ იმედით, რომ აწინდელი მოძრაობა დროებითია ბ წარმავალი თვალახვეულია ის, ვინც არწმუნებს ქვეყანას ხალხის მოუშადებლობაში იდეალის განსახორციელებლად. მტერია ის ჩვენი ერისა, ვინც ამცნობს, რომ „ზღვიდან ზღვიმდე“ აქაფებული სოციალური ტალღა ხელოვნურად შექმნილი იყოს რამდენიმე კვირალა პირის წყალო-

ეროვნული
გინგლინიონიკა

ბით. უეცომა და თავხედობა სწორედ ამ ცილისწამებაშია ჩამარხული. მოაგონეთ ამ ბატონებს ევროპის ისტორიაში გავლილი ამბები — ეკერი, გლეხების მოძრაობა, რევოლუციონისა და რევოლუციის მსვლელობასთან დაკავშირებული, და პირზედ ხელი დააფარეთ სიცრუის მთქმელს.

მახინჯე'ს სიტყვას და საქმეს გამოაცლის ჩვენს თვალწინ მიმდინარე ისტორია, დარჩებიან სუფრის გარშემო ისინი, ვინც დროზედ ხელი აიღო სიმკაცრით და ძალდატანებით შეეფერხებინა მომავალ საზოგადოებრივ სიშარალის და თანასწორობის დამყარება. გამარჯვებული ის დარჩება, ვინც ერის გულისცემას თანაუგრძნობს და მასთან ერთად აფრიალებს წითელს დროშას.

ს. ხახანაშვილი.

ხევსური ბერდია

უამბეს ბებერს ბერდისა
ქვეყნის არევა-დარევა
ცეცხლის მომდები ამბავი,
მთელის ქვეყნისა დარბევა,
„არ თუ გვაკმავეს ეს ქირი,
„ვაგება ვნახეთ რამდენა?!“
სთქვა და, აღმურმა თავ-პირზე
შავად დაუწყო ადენა.
„რას უცდით, ახალ-უხლებო,
ცხენებს არ ჰკახმავთ რად არა?
ომ ლაშქრობაზე მყვირალი
რად იმალება სადარა?
ვაჰმე, რო მკლავი მოდუნდა,
ხმაღს ვერ მოიქნევს ქალარა.
გული თუმც მერჯის ტიალი,
მუხლები მომდევს აღარა.
ვაჰ, დედას მტრისას, რას ელით?
ხმლებს ჰკითხეთ, გაისარჯენით;
თავის ადგილის გულისად
მოკვდით და დაისაჯენით!
დასცევ-დაფარეთ ქვეყანა
თავის ოფლით და მარჯვენით!.
მტერი ვის გაუბრუნება
მალულობის ჩადენა?! .
რა პირით ჰნახავთ ხევსურეთს
ან საიქიოს პაპებსა?
რას ეტყვით, თავის გარჯისას
როგორს უამბობთ ამბებსა,
მკვდრებს მოატყუებთ გგონიათ
ცოცხალთად განაცხადევსა,
თან მიიყოლებთ მანდილებს
ბარის დიაცთა კაბებსა?!
ნუ სჩადით უგვანს საქმესა,
კისრად ნუ იღებთ სირცხვილსა:
ბიჭი ის არი, საონრად
ვინაც დაიწყებს ზიდვასა, —
ვინც გამწარებულს სიცოცხლეს
დაამჯობინებს სიკვდილსა.
რას ვაქნევ აბა თქვენს ვაზდას,
თქვენს ქორწილებში სირბილსა? —
ქეთვსა, ლხინ-გახარებას

და დიაცებში სიცილსა,
თუ კი არ მაჰხდით თავსა და
თავის ქვეყანას სირცხვილსა?!..
ნუ იზამთ უგვანს საქმესა:
მტერს დაჰხედით, გაისარჯენით!
წესია: მამულისადა
მოკვდით და დაისარჯენით.
ვერ იტყვის მაშინ ურჯულო,
რო შასდრკით, დაიმაღენით ..
გამარჯვებულნიმც ცქნებით
თავის ხატით და გაჰჩენით!“

გაჭა-ფაგელა

ს ვ თ ო ნ ო მ ი ა*

(ნ. ი. ლაზარევისკისა.)

II

რა საჭიროა ხალხისთვის ავტონომია? რა მნიშვნელობა აქვს მის შემოღებას სახელმწიფოსთვის ან მის რომელიმე ნაწილისთვის?

ავტონომიის შემოღებით ადგილობრივ მართვა-გამგეობის საქმე ექვემდებარება ხალხის სურვილებსა და მოთხოვნებს. ავტონომია შესაძლოდ ხდის მართვა-გამგეობაში ადგილობრივ ენების შეტანას. სახელმწიფოს რომელიმე ნაწილი თავის კულტურითა ან ზნე-ჩვეულებით დანარჩენ ნიწილებს თუ განერჩევა, ავტონომია და მხოლოდ ავტონომია ამ თავისებურობას ჯეროვან ანგარიშს უწევს, რაც კენტრალისტურ მთავრობისათვის ყოველად შეუძლებელი რამეა. მაგრამ უკვე არსებულ კანონების ფარგალში მოქმედებს დროს და თვით ახალ კანონების გამოცემაში მთავრობას ყოველთვის მხედველობაში უნდა ჰქონდეს ხალხის ადგილობრივი თავისებურობა. შეუძლებელია ერთი და იგივე წესები შემოვიღოთ შიდა რუსეთის მცხოვრებთათვის, ჩერქეზებისთვის და პოლონელებისთვის.

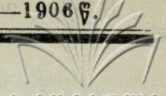
პოლიტიკურ წარსულის და ისტორიულ ტრადიციების მქონე ერი ყოველთვის ეცდება თავის საკუთარ მართვა-გამგეობის მოწყობას; ცენტრისგან გამწესებულ და ცენტრის სურვილთა განმახორციელებელ ადგილობრივ მთავრობას იგი ყოველთვის მტრულის თვლით შეხედავს და მას თავის ეროვნების დამჩაგვრელად დასახავს.

ამიტომ ადვილი გასაგებია, თუ ავტონომიის ითხოვს თავისთვის ისეთი ერი, რომელიც დღეს-დღეობით ცალკე სახელმწიფოს არ წარმოადგენს, მაგრამ რომელსაც კულტურულ თავისებურობის გრძობა აქვს, რომელიც არ ივიწყებს თავის წარსულ პოლიტიკურ ცხოვრებას, თავის ენაზე ლაპარაკობს და განსაზღვრულ, ცალკე ტერიტორიაზე არის დასახლებული.

მთელ სახელმწიფოსთვის ავტონომიის საკითხი უფრო რთულია. ხშირად გულწრფელად აცხადებენ, ავტონომია სახელმწიფოს მთლიანობას არღვევსო და ამიტომ, მისი შემოღება სახელმწიფოს სხვა და სხვა კუთხეში მცხოვრებ ერთათვის მეტად სასურველიც რომ იყოს, მთელ სახელმწიფოს მთლიანობის გულისთვის მას მაინც ზურგი უნდა შევეუქციოთო.

ჩვენ არ შეეცდებით, თუ განაცხადებთ, რომ ამის მთქმელთაგან ერთ მეთედსაც არ ეცოდინება, თუ რას

* იხ. ივერია № 24.

ნიშნავს სახელმწიფოს მთლიანობა და სრული დარწმუნებული ვართ, რომ ვერავინ ვერ დაგვიმტკიცებს, რომ ეს მთლიანობა ვისთვისმე (და თუნდ თვით ამავე სახელმწიფოსთვის) რადმე საჭირო იყოს. ვერავინ ვერ დაგვიმტკიცებს, რომ შევიცარია ან ჩა დილოეთ ამერიკის. შეერთებული შტატები უფრო ძლიერი შეიქმნებოდნენ და მათი მცხოვრებლები ახლანდელზე მეტ კეთილდღეობას მიიღწევდნენ იმ შემთხვევაში, თუ ორივე ფარმალურის მხრივ გაერთიანებული იქნებოდა და არა ახლანდელივით ფედერაციულად მოწყობილი და 22 კანტონისაგან ან 45 შტატისაგან შემდგარი. პირიქით, შევიცარიისა და შეერთებულ შტატების ისტორიას ყოველი ცოტაოდნად გაცნობილი ადამიანი იტყვის, რომ მხოლოდ მათმა ფედერაციულმა წესწყობილებამ შესძლოდ გახადა მათის პოლიტიკურ არსებობის შერჩენა და იმ თავისუფლების უზრუნველყოფა, რომელიც იქ მცხოვრებ ხალხების კეთილდღეობას სარჩულად დაედვა.

იმ აზრის დასარღვევად, ვითომც ავტონომია სასურველი არ იყოს იმიტომ, რომ იგი სპობს სახელმწიფოს მთლიანობას, ჩვენთვის სრულებით არ არის საჭირო დამტკიცება, რომ სახელმწიფოს და ხალხის ბედნიერებას მხოლოდ სახელმწიფოს მთლიანობა არა ჰქმნის. ამის დამტკიცება ჩვენთვის საჭირო არ არის იმიტომ, რომ ავტონომია სახელმწიფოს მთლიანობას არ არღვევს და არც ეხება.

ის სახელმწიფო, რომელმაც თავის რომელიმე ნაწილს ძალით მიანიჭა ავტონომია, ამით თავის მთლიანობას არ არღვევს, რადგანაც ავტონომიის შემოღების შედეგაც ცენტრალურ მთავრობის კანონები ეხება ყველა იმ საკითხს, რომელსაც თვით ეს ცენტრალური მთავრობა ისურვებს.

ცენტრალურ მთავრობას უფლება აქვს, საჭიროდ თუ დაინახა, შესცვალოს ადგილობრივ, ავტონომიურ დაწესებულებათა კომპეტენცია და მათ მოქმედებას მუდამ თვალ ყურადღევნოს. ერთის სიტყვით ფორმალურად სახელმწიფო მთლიანობა რჩება; ავტონომიის შემოღების მიუხედავად, ყველგან მაინც უმაღლესი საერთო მთავრობა მოქმედობს, რომელსაც თვით ავტონომიურ პროვინციაციც ვერ შეზღუდავს ვერავითარი სხვა ძალა, რომლისაგან დამოუკიდებელი სხვა რომელიმე ძალა არსად არ არის.

ეს ცხადია. მაგრამ ისინი, ვინც სახელმწიფოს მთლიანობის გულისთვის ებრძვიან ავტონომიას, იტყვიან, რომ ჩვენი სიტყვები თეორიულად მართალია, მაგრამ მათ მაინც ეშინიათ, რომ ავტონომია სახელმწიფოს მთლიანობას დაარღვევს. ზოგიერთები იტყვიან, რომ ეს სიტყვები ფორმალურის მხრივ იურიდიულად, შეიძლება, მართალ იყოს, მაგრამ მათ სახეში ფორმალური მხარე კი არ აქვთ, არამედ საქმის ნამდვილი მდგომარეობა; იტყვიან აგრეთვე, რომ მათ ის კი არ აწუხებს, იქნება თუ არა ფორმალურად ავტონომიის შემოღების შემდეგაც სახელმწიფო მთლიანი, არამედ ის გარემოება, თუ რამდენად შეჩება სახელმწიფოს სხვა და სხვა ნაწილის ის შინაგანი კავშირი, რომელიც აუცილებელია სახელმწიფოს გაძლიერებისა და თვით არსებობისთვის. ავტონომია, მათის აზრით, ამ შინაგან კავშირს შესუსტებს და მოსპობს.

სხვები კიდევ განაცხადებენ. რომ, თუმცა დღეს დღეობით ავტონომია სახელმწიფოს მთლიანობას არ არღვევს, მაგრამ ავტონომიის შემოღება ხალხში მის გაფართოების სურვილს აღვიძებს და ბოლოს ავტონომიურ პროვინციას სახელმწიფოს სრულებით აშორებს.

გავარჩიოთ ორივე აზრი.

იმის გარჩევას თუ შევუდგებით, თუ რამდენად შეეხება სახელმწიფოს ნაწილთა შინაგან კავშირისთვის ავტონომია, პირველ შეხედვით უთუოდ გვევანება, რომ მას ასეთი დარღვევა მოჰყვება, მაგრამ საქმეს თუ ჩაუკვურდით, სულ წინააღმდეგ დასკვნას დავადგებით და დაკინახავთ, რომ ამ შინაგან კავშირს არღვევს არა ავტონომია, არამედ ავტონომიის შემოუღებლობა იქ, სადაც ხალხში უკვე მოაწიფდა ავტონომიის საჭიროება.

სახელმწიფოს რომელიმე ნაწილს თუ აქვს თავისი ისტორიული წარსული და ხალხში მტკიცე ეროვნული თვითშეგნება თუ არის გავრცელებული, — ავტონომიის შემოუღებლობა ადგილობრივ მცხოვრებლებში ეროვნულ მიმართულებების გაძლიერებას იწვევს. ამ მიმართულებასთან ბრძოლა ცენტრალურ მთავრობას სახელმწიფოს ყველა ნაწილის საერთო მთავრობის ხასიათს უკარგავს და მას გაბატონებულ ეროვნების პარტიად ჰქმნის; მისი მოქმედება ყველასთვის აშკარად ხდის, რომ იგი მხოლოდ ცენტრის და არა მთელ სახელმწიფოს ინტერესებს ემსახურება. ამნაირ პირობებში ცენტრალური მთავრობა განაპირა ადგილებში მცხოვრებთა თვალში რაღაც უცხო, გარეშე ძალას წარმოადგენს, რომელსაც ყველა მტრულად ექცევა.

მთავრობა, რომელიც ამნაირად ებრძვის ხალხს, ძალია უნებურად უყურადღებოდ სტოვებს ხალხის ზოგიერთ კულტურულ მოთხოვნილებას. ვინ არ იცის, როგორი წამხალი ხალხი მიდის ხშირად ჩინოვნიკებად განაპირა ადგილებში, სადაც მთავრობა ხალხს ებრძვის, ვინ არ იცის, როგორია იქ ადმინისტრაცია, ვინ არ იცის, რას წარმოადგენს ის სახალხო სასწავლებლები, სადაც სწავლა ეცხო ენაზე სწარმოებს, რომელიც ხალხს არ გაეგება? განა შესაძლებელია მართლმსაჯულება იქ, სადაც ბრალდებულს მსაჯულის დაკითხვა არ ესმის და მსაჯულს მოწმის ჩვენება არ გაეგება? ყველა იცის, რომ ასეთ ადგილებში ხალხი საქმიან დახმარებასაც მოკლებულია.

ამნაირი პირობები ადაიანის დაუსრულებელ ტანჯვის მიზეზად ხდება.

და თანამედროვე კაცობრიობა, რომელიც ამყავს იმიო, რომ ადამიანს მსხვერპლად აღარ სწივავს ღვათებას, — განა, ამით სახელმწიფოს მთლიანობის კერპს ცოცხალ ადამიანს არ აძლევს მსხვერპლად?

მაგრამ თავი დავანებოთ ამ საკითხსა ზნეობრივ მხარეს და საქმეს იმათის თვლით შეხედოთ, ვინც ამ კერპის წინააღმდეგობას, — ჩვენ თავს ვკითხვით, სჭირია თუ არა სხენებული კერპის ასეთი მსხვერპლი? თუ ავტონომიის მოსუენე ეროვნებასთან ბრძოლა და ამ ბრძოლის შედეგი თვით სახელმწიფოს მთლიანობისთვის უსარგებლო და ხშირად მავნებელია?

ეს მსხვერპლი ხალხში მთავრობის მოქმედებით კანონიერ უწყაყოფილებას იწვევს და გულს უტრუებს იმ მთავრობაზე, რომელიც ხალხს მაინც არ უყვარს, რადგანაც იგი უცხო ნაციონალისტურ პოლიტიკას ადგია.

ეს უწყაყოფილება აუცილებლად იწვევს ხალხში ახალ გრძნობებს და მისწრაფებას, რომელიც ყველას თანასწორად ედება და განშორების და განცალკევების გზაზე აყენებს ხალხის უმეტესობას.

ამნაირ სეპარატისტულ გრძნობების მოსასპობად ცენტრალურ მთავრობას შეუძლია ხალხს უპასუხოს ან დათმობით,

ესე იგი ავტონომიის მინიჭებით, —ან რეპრესიების გაძლიერებით, ესე იგი ისეთ რითიმე, რაიც თავის მხრივ კიდევ უფრო აძლიერებს სეპარატისტულ მისწრაფებას და მდგომარეობას ამწვევებს.

შეიძლება, რასაკვირველია, ისეთი რეპრესიებიც წარმოვიდგინოთ, რომელიც ტერორის სახეს იღებს და შეუძლებლად ხდის არა მარტო სხვა და სხვა გრძნობების და საზოგადოებრივ მისწრაფების გამოქვეყნებას — და, სხვათაშორის, სეპარატისტულ მიმართულების გაძლიერებას, — არამედ სპობს ყოველივე საზოგადოებრივ ცხოვრებას. მაგრამ ასეთ რეპრესიებით შექმნილ დამშვიდებას არავითარი ფასი არა აქვს, რადგანაც ეს დამშვიდება არ არის და მას ნამეტანი ბევრი მსხვერპლი სჭირია. *sol tudinem faciunt pacem abellant*, უდაბნოს ჰქმნიან და ამბობენ — დავამშვიდეთო.

ასეთის ფასით მოპოვებული სიმშვიდე, ესე იგი სეპარატისტულ მისწრაფებათა ჩაქრობა, შეიძლება, ზოგიერთს ისეთ მნიშვნელოვანად ეჩვენოს, რომ მთელ ეროვნების ამოწყვეტასაც აპართლებდეს...

დავხედოთ, შეიძლება ყოველთვის ამ იდეალის მიღწევით თუ არა?

ისტორიაში არის იმის მაგალითები, რომ ზოგან რეპრესიებით განაპირა ადგილებში სეპარატისტული მისწრაფებანი აღმოუფხვრიათ. ამის მაგალითს წარმოადგენს ალზას ლოთარინგია. მაგრამ აქ რეპრესიებს სხვა და სხვა ადგილობრივმა პირობებმა მისცა განსაკუთრებული მნიშვნელობა და გავლენა. ეს ქვეყანა წინეთ გერმანული იყო და მხოლოდ უკანასკნელ ხანებში გაფრანგდა; გაფრანგდა იქ განსაკუთრებით ხალხის მაღალი წრეები. გერმანელების ხელში ხალხმა შეინარჯა საქმეების მართვა გამგეობასა და კანონმდებლობაში მეტად ფართო ავტონომია მიიღო, რომელიც მას ცალკე სახელმწიფოს უფლებას უფრო აძლევს, ვიდრე პრუსიის უბრალო პროვინციისას ამას გარდა ალზასის და ლოთარინგიის ეკონომიური მდგომარეობა გერმანელების ხელში მეტად გაუმჯობესდა.

ამნაირ პირობებში ალზას — ლოთარინგიის სეპარატიზმი ყოველივე პრაქტიკულ ხასიათს მოკლებული იყო და ძველ სამშობლოსადმი იდეალისტურ მიდრეკილებას წარმოადგენდა. ეს მიდრეკილება ძლიერი იყო მოხუცებსა და ხნიერებში, მას ახალგაზრდებში ბევრად ნაკლება მნიშვნელობა აქვს.

ამნაირი, რეალურსა და პრაქტიკულ ნიადაგს მოკლებული მისწრაფება, რომელიც ძველ თაობასთან ერთად თავის თავად მოისპობოდა, გერმანიის მთავრობამ რეპრესიებით ადვილად აღმოფხვრა; გერმანიამ დააჩქარა ასეთ მისწრაფების მოსპობა.

სულ სხვა მდგომარეობაშია ყველა ის სახელმწიფო, სადაც დასახლებულია არა ალზასელი ფრანგები, არამედ ცალკე ეროვნება და სადაც ამ ეროვნებაში ავტონომიისადმი მისწრაფების მოსასპობად ცენტრალური მთავრობა ხალხის გადაგვარებას, მის გაგერმანელებას ან გარუსებას ეცდებოდა.

ამნაირ პირობებში, — ეს გადასავარებელი ეროვნება ეროვნულ შეგნების ბუნებრივ კულტურულ თავისებურობის გრძნობას მოკლებული თუ არ არის, — ვერავითარი გარემო ძალა ვერ მოსპობს მასში ხსენებულ გრძნობებს, ვერავითარი ძალა ვერ დაავიწყებს მას წარსულ ისტორიულ ცხოვრებას და თავის წულტურულ თავისებურებაზე ხელს ვერ ააღებინებს.

ამნაირ პირობებში ყოველსავე ძალდატანებას ერთი და იგივე პრაქტიკული შედეგი მოჰყვება: ხალხის დამარცხება, ობრივად და ფიზიკურად მისი დატანჯვა, მასთან გამართობა და მისი დაბეჩავება.

განაპირა ადგილებში ხალხის ძალით გადაგვარებამ შეიძლება ის ნაყოფი გამოიღოს, რომ ქუჩებში და დუქნებზე რუსული წარწერები იქმნება, რომ სახაზინო დაწესებულებებში მოხელეები რუსულად ილაპარაკებენ, მაგრამ რუსების სიყვარული, რუსებთან გაერთიანების სურვილი ასეთ ძალადობას ვერას გზით ვერ მოჰყვება.

ყოველივე ნაძალადევ გადაგვარებთ გამოწვეულ ხალხის დატანჯვას ყოველთვის მოჰყვება ისეთი შედეგი, რომელიც პირდაპირ იმის წინააღმდეგია, რასაც გაბატონებული ეროვნება მიეღობს; მისი სიყვარულის მაგიერად დამონებული ეროვნებაში საზარელ უღელის თავიდან მოშორების სურვალი იღვიძებს.

სახელმწიფოს სხვა და სხვა ნაწილის ერთმანეთში შეკავშირების მხრეს ასეთი მდგომარეობა მეტად სამწუხარო და მავნებელია.

რუსეთში კი აღამიანმა თავის თავს შემდეგი დაითხვუნდა მისცეს: შეგვიძლია თუ არა იმისი იმედი ვიქონიოთ, რომ განაპირა ადგილები თვითონ გარუსდენ და თავისი ეროვნული თავისებურება და ელფერი დაჰკარგონ?

ზოგიერთ ეროვნების შესახებ ამის თქმა ყოველად შეუძლებელი რამეა.

იმ ერებში, რომელთაც ოდესმე პოლიტიკური დამოუკიდებლობა ჰქონიათ, მათი მთავრობა თავის დროს ეროვნულ გრძნობებს ზრდიდა, — დანარჩენებში და საზოგადოებებში ცოტადნაღ და მოზრდილ ერებში ეროვნულ გრძნობებს ასაზრდოებს მათი ეკლესია, მათის მწერლობის კილო და საზოგადოების საერთო გრძნობა და მისწრაფება. ამნაირ პირობებში ნაციონალისტური მიმართულება თავის თავად არ მოიპობა, — ცენტრალურ მთავრობის რეპრესიები მხოლოდ ამალღებენ ამ მიმართულებას ხალხის თვალში და მათ პოეზიას და წარმტაც სახესაც მისცემენ.

აქ კიდევ ერთი რამე უნდა ვიქონიოთ მხედველობაში: წინათ ადგილობრივ პატრიოტიზმს წარმოამდგენლად გამოადიოდენ ოსტხეის ბარონები, პოლანელი მემამულენი და ფინლანდიის შვედელი თავადხანურობა.

ამნაირ უმნიშვნელო ჯგუფებთან ბრძოლა მთავრობას არ უძნელდებოდა. ხალხის უმეტესობა საქმეში არ ერეოდა და ამ თუ იმ კუთხის კულტურული სახე არ იყო დამოკიდებული იმაზე, თუ რა გზას ადგებოდა თვით ხალხი, რადგანაც ხალხის სახელით მოქმედობდენ და გამოადიოდენ საზოგადოებაში გაბატონებული წრეები.

მაღალ წოდებათა წარმომადგენლების შესარიგებლად მთავრობას ბევრი საშუალება აქვს. ოსტხეის ბარონთა გულის მოსაგებად მთავრობა მათ გვარდიში უფროს აფიცრებად იღებდა: პოლანელ თავადხანურობას სასახლეში სხვა და სხვა თანამდებობას აძლევდენ. თვით რეპრესიები საზოგადოების უმცირესობის წინააღმდეგ ადვილია და ბშირად ნაყოფიერიც ყოფილა.

ახლა სულ სხვაა: თანამედროვე საზოგადოებრივ წყობილების დემოკრატიზაციამ წინანდელი ბატონობა დაუკარგა პოლანელ მემამულეთ დასავლეთ რუსეთში, გერმანელებს ბალტიის მხარეში და შვედელებს ფინლანდიაში.

სამაგიეროდ ხალხის უმეტესობის მნიშვნელობა იზღდება და იქ, სადაც ხალხის უმეტესობა რუსი იყო (ან მალორუსი), ესე იგი რუსეთის დასავლეთ მხარეში, საზოგადოების ამ დემოკრატიზაციამ და არა მთავრობის გადაგვარების პოლიტიკამ, თან და თან გაარუსა მთელი ეს კუთხე. იქ, სადაც ხალხის დაბალი კლასები სხვა ეროვნებას ეკუთვნიან, ვიდრე თავდაზნაურობა, რუს მთავრობის გამარჯვებულმა პოლიტიკამ, რომელიც divide et impera-ს საშუალებით მოქმედებდა, ცოტაოდნად ხელი შეუწყო ძველ პატრიოტიზმთან ერთად ახალ ადგილობრივ პატრიოტიზმის შექმნას (ესტები და ლატი-შები ბალტიის მხარეში, ფინები ფინლანდიაში), იქ კი, სადაც ხალხის ყველა კლასი იმავე ეროვნებას ეკუთვნოდა (პოლონეთი, სომხეთი, საქართველო), გარუსების პოლიტიკამ ვერა ვითარი შესამჩნევი ნაყოფი ვერ მოიტანა.

საზოგადოებრივ წყობილების ხსენებულმა დემოკრატიზაციამ და ხალხის ფართო წრეებში პატრიოტულ გრძნობების გავრცელებამ შესამჩნევად გააძლიერეს ხალხის სათაბო-ციო ძალები იქ, სადაც მთავრობა ხალხის ძალად გადაგვარებას ცდილობდა.

პოლონელი მემამულე, ვაჭარი ან მექარხნე ყოველთვის აშკარად გრძნობს თავის ინტერესების სოლიდარობას მთლიან სახელმწიფო ინტერესებთან და მთავრობისაგან თავის დამოკიდებულებასაც ხედავს; პოლონური ენა მისთვის ერთად ერთი სალაპარაკო ენა არ არის; მის ზნე-ჩვეულებასაც ეროვნული ელფერი დაეკარგა.

სულ სხვაა მდებარე ხალხი. იგი ვერაფერში და ვერა-სოდეს ვერ ხედავს და ვერ გრძნობს თავის ინტერესების კავშირს მთლიან სახელმწიფოს ინტერესებთან. მისი დედა ენა მისთვის ერთად ერთი სალაპარაკო ენაა და ხშირად მას კიდევ სწამს, რომ ყველა წმინდანებიც ამ ენაზე ლაპარაკობდნენ. ის კანონები, წესები და ჩვეულებები, რომელთაც ხალხი შეჩვეული არ არის, მას უცხო და საქაზისი ჰგონია. ნაციონალისტურ გრძნობების გავლენა ხალხში მით უფრო დიდია, რომ ამ გრძნობებზე ხშირად დაკავშირებულია ხალხის სარწმუნოებაც, რომელიც ამ გრძნობებთან ერთად ხალხისთვის უძვირფასეს სულიერ განმსწარმოადგენს.

როდესაც ადგილობრივ ნაციონალიზმის წარმომადგენლად ხდება თვით ხალხის უმეტესობა, მთავრობას მის საწინააღმდეგოდ აღარაფერი არ შეუძლია; ვერავითარი მოსყიდვა აქ ვერ მოხერხდება.*)

ხალხის უმეტესობის საწინააღმდეგოდ რეპრესიები გამოუყენებელია, რადგანაც მთავრობის ხალხთან შებრძოლება ისეთი უაზრობაა, რომელიც წარმოსადგენიც არ არის. მაგრამ დაბრმავებული მთავრობა თუ ხან და ხან ამ გზას ადგება და ხალხის უმეტესობას ბრძოლას უეცხადებს, ამითი იგი გაბატონებულ ეროვნებაში აღდიერებს უზნეო გრძნობებს, — სიძულვილს, ძალმომრეობის სურვილს, — დამონებულ ხალხს კი უკანონობისა და შურის ძიების გზაზე აყენებს. ამნაირად ხსენებული სისტემა ორივე მებრძოლ მხარეს უზნეობის მორევში აგდებს.

აქ უნდა ვიქონიოთ მხედველობაში, რომ რეპრესიები თავის თავად ერთგვარი დასჯაა და, როგორც ყოველი დას-

*) ადგილობრივ გლეხობის მოსასყიდად პოლონეთში გლეხობა ბატონ-ყმობისგან განათვისუფლეს, მაგრამ თვით ამ რეფორმის შემომდგენიც ახლა აღიარებენ, რომ ეს ზომა პოლონეთის გარუსებას ვერ მოეხმარა.

ჯა, მხოლოდ განსაკუთრებულ პირობებში გამოსაყენებელია მისი გამოყენება შეიძლება მხოლოდ იქ, სადაც დასავლურ გლეხობა ბული აქვს თავისი შეცდომა და შეუძლია სხვა გზაზე დადგომა. რეპრესიებს, ამიტომ, შეიძლება მნიშვნელობა ჰქონდეს იმათთვის, ვინც შეგნებულად მეთაურობს ხალხის ეროვნულ მიმართულებას. მაგრამ იგივე რეპრესიები უმნიშვნელო რჩება ხალხის უმეტესობისთვის, რომელიც თავის რწმენის, ეროვნულ მიმართულების მონაა, რომელიც მონაა იმისი, რომ მხოლოდ თავისი ედენა იცის, რომ მას მხოლოდ თავისი ზნე ჩვეულება და თავის ცხოვრების წესი მიაჩნია სწორად და სამართლიანად უბრალო გაუნათლებელ ადამიანს ვერავითარი დასჯის შიში ბუნების კანონებს ვერ შეაცვლევინებს.

ორი მებრძოლი მხარე, — მთავრობა და ადგილობრივი ნაციონალიზმი, — სამუდამოდ ვერ გაჩერდებიან იმ წერტილზე, რომელიც არც ერთს მათგანს არ აკმაყოფილებს. ერთ-ერთმა მხარემ მეორეს უნდა დაუთმოს: ან ადგილობრივმა ეროვნებამ თავისი სახე უნდა დაჰკარგოს, ან მთავრობამ უნდა დაანებოს თავი ცენტრალისტობისა და გადაგვარების ცდას და ადგილობრივ ხალხს უნდა მიანიჭოს ავტონომია.

მაგრამ იმ მხარემ უნდა დაუთმოს, რომელსაც შეუძლია დათმობა... ადგილობრივ ეროვნებას, მისთვის სასარგებლოც რომ იყოს ასეთი ცვლილება. არ შეუძლია თავის ეროვნულ სახის უარისყოფა; ეს სახე მას ბატონობს და არ ემონება მას. მთავრობას კი ამა თუ იმ გზაზე შეგნებულად დადგომა შეუძლია: მას შეუძლია გაიგოს თავის სტრუქტურა უნაყოფობა და მათზე ხელიც აიღოს იმდენად, რამდენადაც ეს საჭიროა თვით სახელმწიფოს კეთილდღეობისთვის, შეუძლია მისცეს ადგილობრივ ეროვნებას თავისუფლება, ე. ი. მიანიჭოს მას ავტონომია.

როდესაც კულტურულად განცალკევებულ ეროვნებას ავტონომია ეძლევა, მაშინ და მხოლოდ მაშინ ისჯობა თავის თავად ყველა ის მიზეზი, რომელიც ცენტრის თვალში განაპირა ადგილებს რაღაც მტრულ ელფერს სდებს და ამ ადგილებში მცხოვრებ ერების გულში ცენტრისადმი სიძულვილს აღდიერებს.

ავტონომიის შემოღება ხალხში სახელმწიფოს დამრღვეველ გრძნობებს სპობს, გაბატონებულ ეროვნებისადმი სიძულვილს ასუსტებს და სახელმწიფოს ნაწილებს ერთმანეთში საერთო მიზნებით აკავშირებს და აერთებს.

ამნაირად სახელმწიფოს მართვა-მკეობაში გარეკან ერთ-ფეროვანობის მოსპობით სახელმწიფოს ნამდვილი მთლიანობა მტკიცდება.

(დასასრული იქნება.)

სინდიკატები და ტრასტები

კაცობრიობის ისტორიაში მეცხრამეტე საუკუნეს ერთი მხრივ პირველი ადგილი უნდა დაეთმოს: ამ საუკუნეში საოცარი ცვლილება მოხდა ხალხთა საზოგადოებრივ და სამეურნეო ცხოვრებაში, მაგრამ ამაზე უფრო დიდის სისწრაფით განვითარდა და გაიზარდა მეცნიერება და ტექნიკა, რომელსაც პროცესი სამეურნეო და საზოგადოებრივ განვითარებისა შედარებით ძალიან ჩამორჩა. ავიღოთ რამდენიმე მაგალითი.

უწინ ბაზარში იყიდებოდა მხოლოდ რეალური საქონელი, იყიდებოდა მხოლოდ ის, რაც თვალთ ჩანდა, ან რაც

მომავალში მაინც შეადგენდა რეალურ საქონელს: ხორბალი, ხილი, ღვინო და საზოგადოდ მიწის მოსავალი. ესლა კი ბაზარში იყიდება ისეთი და იმდენი საქონელი, რომელიც სრულიად არ არსებობს. აქვერო ხელშეკრულებაში დაწვრილებით არის აღნიშნული რაოდენობა საქონლისა, პილი ფასი, ჩაბარების დრო და სხვ., მაგრამ ნამდვილად საქონლის მაგივრად იყიდება ფიქტია ცარიელა სიტყვა, რადგან რაოდენობა ნამდვილად არსებული ან მოსალოდნელ საქონლისა გაცილებით ნაკლებია ბირჟაზე დატრიალებულ საქონლის რაოდენობაზე.

ყველაფერი ბირჟის თამაშია და ახრად ის აქვს, რომ საბირჟო ფასები ან ასწიოს, ან დასწიოს. მაგალითად, მარტო ნიუ-იორკში ყოველწლიურად საშუალოდ იყიდება 50 მილიონი ბუშელი ხორბალი, „სამერმისოდ“ კი—867 მილიონი და ზოგჯერ მეტ-ც. ე. ი. ნამდვილზე თხუთმეტჯერ მეტი. ამერიკის სამი დიდი ბირჟა წელიწადში ჰყიდის 2 მილიარდ ბუშელს, ე. ი. მთელ ქვეყნის მოსავალზე გაცილებით მეტს. ისტორიკოს ბრაისის გამოანგარიშებით 1887 წელს ამერიკის ბირჟებზე გაიყიდა ნამდვილზე 50 ჯერ მეტი ნავთი. ამრიგად ბირჟაზე იყიდება მოგონილი საქონელი და ამ „საქონელზე“ ზოგნი მილიონებს იგებენ და აგებენ.

მეორე მაგალითი: უწინ ვაჭრობაში უბრალო ართმეტიკული ზომა არსებობდა,— გირვანქა ვერსი, ფუი და სხ. საქონლის ღირებულება განზომებოდა მის წონით და სიგრძით. ესლა რკინის გზებმა ეს წესი ყირამალა გადატრიალეს. ესლანდელი სარკინისგზო ტარიფი იმას კი არ იღებს მხედველობაში, თუ რამდენ მანძილზე და რა წონისაა გადასატანი საქონელი, არამედ უფრო იმას აქცევს ყურადღებას, თუ „რომელ საქონელზე რამდენ ფულის აღება შეიძლება.“

მესამე მაგალითი: თუ უწინ რომელიმე საქონელი თავის ალაგას ერთი მანეთი ღირდა, სხვაგან იმავე საქონელს უმატებდნენ გადასატან ხარჯს და რაც უფრო შორს მიდიოდა ეს საქონელი, მისი ფასიც თანდათან მატულობდა. ესლა კი ხშირად პირიქით ხდება: ათას ვერსის სიშორეზე რომელიმე საქონელი უფრო იაფად ფასობს, ვიდრე იქ, სადაც ამ საქონელს აკეთებენ. მაგალითად რუსეთში გაკეთებული შაქარი ადკოლობრივ გირვანქა 17—18 კაპ ღირს, ინგლისში კი რუსეთიდან გატანილი იგივე შაქარი ორჯერ და სამჯერ უფრო იაფად იყიდება. ინგლისის ვაჭრობის დეპარტამენტის ცნობებით 1900 წელს გერმანიის, მეთაულების ფაბრიკები ასეთ ფასებში ჰყიდდნენ თავ ანთ საქონელს: გერმანიაში 1 ტონა იყიდებოდა 185 მარკად. გერმანელ ვაჭრებს იმავე საქონელს აძლევდნენ 175 მარკად მხოლოდ იმ პირობით კი, რომ მათ ეს საქონელი საზღვარგარეთ გაეტანათ, უცხოელებს კი იგივე საქონელი ეძლეოდათ 155 მარკად.

იმავე დეპარტამენტის ცნობით 1905 წელს რეინ-ვისტულის შავი ქვის სინდიკატი ამ საქონელს უცხოელებს 8,20/10-ით უფრო იაფად აძლევდა, ვიდრე შინაურ ვაჭრებს გერმანიაშივე სახმარებლად. ცნობილია, რომ ფრანგებისთვის გაცილებით უფრო ხელსაყრელია თავიანთივე შაქარი შვეიცარიიდან გამოიწერონ და ბაჟიც გადაიხადონ, ვიდრე თავიანთ ბაზარზე იყიდონ. აქედან ცხადია, რომ ძალიან ხშირად საქონელი თავის ადგილზე უფრო ძვირად ფასობს ვიდრე ათას ვერსის სიშორეზე, ან იმავე სიშორიდან უკან მოტანილი საქონელი უფრო იაფია, ვიდრე იმ ქარხანაში, სადაც ეს საქონელი გაკეთდა აქედან ის დასკვნა უნდა გამოვიყვანოთ,

რომ უწინდელ ვაჭრობა მრეწველობას ერთაღ-ერთმა რეგულიატორმა—თავისუფალი კონკურენციამ თავისი პირობებით მნიშვნელობა დაკარგა და მის ალაგას ახალი რეგულიატორი გაჩნდა: ტრესტი, კარტელი და სინდიკატი—აი ეს არის ესლანდელ ვაჭრობის ახალი რეგულიატორი.

ასეთ ცვლილების მიზეზის ასახსნელად უქვეყლად მხედველობაში უნდა მივიღოთ და თვალი გადავავლოთ შრომის ისტორიას უკანასკნელ ორი ათას წლის განმავლობაში. ამ ისტორიაში ყველაზე უფრო საყურადღებო ის არის, რომ უკანასკნელ ხანებში საოცარის სისწრაფით გაიზარდა და განვითარდა წარმოება: თუ უწინ ამა თუ იმ ნივთის გაკეთებას უნდებოდა დიდი დრო და რამდენიმე კაცი, ესლა იგივე ნივთი კეთდება მანქანით მეტად მოკლე ხანში და უფრო უკეთესად. ჰომეროსის მაგალითიდან სჩანს, რომ ძველ საბერძნეთში 25 კაცისთვის საჭირო ხორბლის დასაფქველად საჭირო იყო თორმეტ კაცის მუშაობა განუწყვეტლივ 24 საათის განმავლობაში. ამ მაგალითს დავუპიდაპიროთ ჩვენი დრო: ამერიკაში ორთქლის წისქვილებზე ერთი კაცის ზედამხედველობით დღეში იმდენი ფქვილი მზადდება, რომ იგი საქმარისა 4000 კაცის გამოსაკვებად. ესლა ერთი კაცის მექანიკური შრომა იმდენ ფესხაცმელს აშხადებს, რამდენსაც უწინ 1000 კაცი დასჭირდებოდა; ესლანდელ ფეიქრის შრომა უდრის წინანდელ 300 ფეიქრის შრომას და სხვ.

როგორც ვხედავთ, ესლანდელ ადამიანის საჭარბო ძალამ საოცარის სისწრაფით წაიწია წინ უმთავრესად იმის გამო, რომ ტენიკა განვითარდა, წარმოება შეჯგუფდა და საქონლის გადატან-გადმოტანაც გაადვილდა. უწინდელ დროში საჭირო საქონელი ოჯახში მზადდებოდა, და თუ საჭირო იყო ისეთი საქონელი, რომელიც ოჯახში ვერ მომზადდებოდა, ასეთ შემთხვევაში საჭირო ხდებოდა ხელოსნები, რომლებმაც საშუალო საუკუნეებში კავშირი შეჭკრეს და ამქრობა დააარსეს. ეს იყო ხანა ხელის წარმოებისა და სასოფლო მეურნეობისა. ესლა ყველაფერი შეიცვალა: ამქრების ადგილი ფაბრიკამ და ქარხანამ დაიჭირა სადაც თავს იყრის აუარე ბელი ხალხი და რომლისთვისაც საჭიროა დიდი თანხა. მეორე მხრივ რკინის გზებისა, ტელეგრაფისა და ტელეფონის გამოგონებამ გააიაფა მისვლა-მოსვლა და საქონლის გადატანა. ამის გამო განვითარდა კაპიტალის დატრიალება და მოძრაობა, რაიც უწინდელ დროს არ იყო. მთელ ქვეყანაზე არ მოიპოვება არც ერთი ისეთი სახელმწიფო, სადაც უცხოელთა კაპიტალიც არ იყოს წარმოებაში დაბანდებული. რუსეთში აუარებელი ფაბრიკა-ქარხანა და რკინის გზები აშენებულია ფრანგებისა, ბელგიელებისა, ინგლისელებისა და გერმანელების ფულით. ინგლისელების მილიარდები მთელ ქვეყანაზე დაბანდებული. თუ უწინ ამა თუ იმ საქონლის გაკეთებას მთელი წლის აუარებელი შრომა უნდებოდა, ესლა იმავე საქონელს ერთი დიდი ფაბრიკა რამდენიმე დღეში აშხადებს და რამდენიმე დღეში ქვეყნის ერთ კუთხიდან მეორე კუთხეში გზავნის. თანამედროვე მრეწველობამ არ იცის ზომა და საზღვარი წარმოებისა, რასაც ხშირად მოსდევს ვაჭრობისა და მრეწველობის კრიზისი, რომელიც ხშირად დიდ უბედურებით თავდება ხოლმე მრეწველებისთვისაც და მუშებისთვისაც. 1893 წელს მარტო მასაჩუსეტის შტატში კრიზისის გამო დაიკეტა 271 ფაბრიკა და რამდენიმე ათი ათასი მუშა უღუკუმაპუროდ დარჩა. კრიზისებს გამრავლებამ პოლიტიკურ ეკონომიას ერთი დიდი საკითხი დაუყენა წინ: რით

შეიძლება კრიზისის მოსპობა? წინანდელი სკოლა პოლიტიკურ ეკონომიისა და რწმუნებული იყო, რომ თავისუფალი კონკურენცია წარმოების ერთად ერთი და საუკეთესო რეგულიატორიაო, მაგრამ ცხოვრებამ და სინამდვილემ ეს თეორია უარყო და დაამტკიცა, რომ თავისუფალი კონკურენცია თანამედროვე კაპიტალისტურ წარმოებაში იმ როლს ვეღარ ასრულებს, რომელსაც მას აწერდნენ. თანამედროვე წარმოება მუშაობს ან მთელ ქვეყნისთვის, ან რომელიმე სახელმწიფოსთვის. კონკურენცია უფრო და უფრო მწვევდება და მასთან ერთად მატულობს მნიშვნელობა შეერთებულ წარმოებისა და კავშირისა. ამიტომ ხდება კაპიტალისა და წარმოების კონცენტრაცია.

კონცენტრაციის ბუნებრივი შედეგი გამოიხატება სინდიკატებისა და ტრესტების აღორძინებაში. მათი ისტორია არის ისტორია კაპიტალის კონცენტრაციისა. სინდიკატი (ტრესტი) არის მრეწველთა კავშირი, რომელსაც მიზნად აქვს წარმოება მზარის მოთხოვნილებას შეუფარდოს და საქონლის ფასი არ დასცეს. ამრიგად სინდიკატი მრეწველთათვის წარმოადგენს საერთოეთო დამზღვევ საზოგადოებას კრიზისებისგან და უზრუნველ ჰყოფს მათს მოგებას.

სხვა და სხვა ქვეყანაში სინდიკატები და ტრესტები სხვა და სხვა ფორმას იღებენ. ზოგან სინდიკატებს მიზნად აქვთ რომელიმე ქვეყანაში ერთნაირი ფასი დააწესონ ამა თუ იმ საქონელზე, ზოგან სინდიკატები ამა თუ იმ ქვეყანას რაიონებად ჰყოფენ და ყოველ რაიონში ესა თუ ის მრეწველი აცხადებს მონოპოლიის თავის საქონელზე, ზოგან კი.—მაგალითად ამერიკაში, —სინდიკატები წარმოადგენენ უზარმაზარ დაწესებულებას, რომელიც ხშირად ხელთ იგდებს ხოლმე რომელიმე საქონლის მონოპოლიას მთელ ქვეყანაზე. ამერიკის ნავთის ტრესტმა, განთქმულ მილიარდერის როკფელერის მეთაურობით, ხელთ იგდო თითქმის მთელი ამერიკის ნავთის წარმოება და მთელი ქვეყანა თავის ბაზრად გადააქცია. ასევე მოიქცენ ამერიკის შაქრის ქარხნების პატრონები და ასევე მოიქცა ამერიკელი მილიარდერი პირმოტ მორგანი, რომელმაც ამ რამდენიმე წლის წინად უზარმაზარი გემების მწარმოებელი ტრესტი დააარსა და ლამის არის ხელში ჩაიგდოს მთელი ამერიკის საზღვაო ვაჭრობა.

სინდიკატები და ტრესტები ყველა დაწინაურებულ ქვეყნებში სწრაფად მრავლდებიან და იზრდებიან. გერმანიაში 1880 წელს ირიცხებოდა მხოლოდ 13 სინდიკატი, 1890 წ.—119, 1891 წელს—137, ხოლო 1900 წელს—290, ესე იგი ოცი წლის განმავლობაში სინდიკატთა რიცხვმა 22-ჯერ იმატა. 1902 წელს ჩრდილოეთ ამერიკის შეერთებულ შტატებში ირიცხებოდა 350 სინდიკატი და ტრესტი, რომელთა კაპიტალი უდრიდა 60 მილიარდ მანეთს.

ტრესტების ზრდა და განვითარება მეტად სიწიშო ეკონომიური მოვლენაა, თუ გავიხსენებთ იმ ბოროტებას, რომელიც თან მოსდევს მათ მონოპოლიის გამეფებას. სახელდობრ ამგვარ მონოპოლიის შედეგია ხშირად შინაურ მოხმარებაში საქონლის ფასების არაჩვეულებრივი აწევა და გარეთ კი, პირიქით, მათი დაწევა. ყველა სამართლიან პროტესტს აცხადებს და კითხულობს, რისგან არის, რომ აქვე, წმინ ხელით გაკეთებულ საქონელს მე უფრო ძვირად ვყიდულობ ვიდრე ცხრა მთას იქით გადაკარგული ინგლისელი და ამერიკელიო. გავიხსენოთ ისევე რუსეთის შაქრის მაგალითი, რომელიც რუსეთში 17-18 კაპ. იყიდება, ინგლისელები კი იმავე შაქარს ღირებულებას ასუქებენ.

მაგრამ ამასთანავე უნდა ვთქვათ, რომ სინდიკატები და ტრესტები ისეთ საზოგადოებრივ ფუნქციებსაც ასრულებენ, რომელნიც სასარგებლო არიან მთელი საზოგადოებისთვის: მაგალითად, სინდიკატები კრიზისების რიცხვს ამცირებენ, შეთანხმებით მოქმედობენ მუშათა ორგანიზაციებთან და ახით ცოტათი მიანც ხელს უწყობენ ვაჭრობა-მრეწველობის წესიერ მიმდინარეობას.

მაგრამ ამასთანავე უნდა ვთქვათ, რომ სინდიკატები და ტრესტები ისეთ საზოგადოებრივ ფუნქციებსაც ასრულებენ, რომელნიც სასარგებლო არიან მთელი საზოგადოებისთვის: მაგალითად, სინდიკატები კრიზისების რიცხვს ამცირებენ, შეთანხმებით მოქმედობენ მუშათა ორგანიზაციებთან და ახით ცოტათი მიანც ხელს უწყობენ ვაჭრობა-მრეწველობის წესიერ მიმდინარეობას.

პ ა ტ რ ი მ ტ ი

(მინიატიურა)

ღენერალი ზარბაზანიძე—სამხედრო ღენერალი ზარბაზანიძე, —არ შესდგე, მკითხველო, და არამც და არამც სამოქალაქო ღენერალი არ გეგონოს, თორემ მეტი ბედის უკუღმართობა აღარ გინდა.. მაშინ ისა სჯობიან, განიხილო ფერხთა შენთან მტვერი მიწისა საქართველოსა და ცხრა მთას იქით გარდაიხვეწო... ჰო, იმას ჰოგახსენებდი, ღენერალი ზარბაზანიძე, —აი, ჩვენი ცნობილი მხედარი, რომლის გამირობის ამბავს, იქნება, ისტორიის კაბადონები ჯერ არ აეჭრელებინოს, მაგრამ, ვფაცავ შენს ძვირფასს სახელს ახლო მომავალში უეჭველად ააჭრელებს,—განრისხებული იყო.

განრისხებული იყო სწორედ ისე, როგორც შეუძლიან განრისხება დიდ-ხარისხოვან კაცს, რომელსაც რუსეთის ყველა ჩინი და ორდენი აქვს ერთის გარდა და რომელიც დღედღეზე ამ ერთსაც მოელის.

ხომ გინახავს ნისლით მობურული მთა, —შავის ნისლით, რომელიც სეტყვას მოასწავებს. იქნებ, ისიც შეგეჩინოს, რომ წამითი წამ ამ შავს ნისლს აქა-იქ უცბად გააპობს ხოლმე ცეცხლის ზოლი და წამსვე გაქრება—ეს ელვაა, რომელიც სივრცეში ცეცხლის გველივით დასლიკინობს.

და თუ ყველა ეს გინახავს, ჩემო მკითხველო, მაშინ ადვილად შეგიძლიან წარმოიდგინო ღენერალ ზარბაზანიძის განრისხებაც.

წარბე-შეჭმუხნილი, შუბლ-დანაოკებელი, გაქარხლებულის სახით. ტალკვისისავით ცეცხლის გამოკერთობ თვალბიო, იგი ბოლთას სცემდა თავისს უშველებელს კაბინეთში. იმ ზომამდე იყო გულის წყრომა მისი უსაზღვრო, რომ გენერალს თავისი ოჯახი თითქო ეპატარავებოდა, როგორადაც ლომს გალია. წამ-და-უწუმ ხელებს იქნედა, გეგონებოდათ, ვიდაცას ემუქრებო. ხან-კი გაჩერდებოდა ერთ ადგილას თავის ქნევით, წაივლებდა წვერში ხელს და დაუწყებდა წევას, თითქო მოგლეჯას ჰლამობსო. ამავე დროს სახეზე ერთი მეტყველება მეორესა სცვლიდა,—ეტყობოდა, რომ ღენერლის ტენი დიდს მოძრაობაში იყო და სხვა-და სხვა აზრები უღმობოდა დაფორიაქობდა იმის თავში.

—ცილისწამება და ასეთი!—წამოიყვირა უცბად ღენერალმა, მერე სტაცა ხელი სამწერლო მაგიდაზე მდებარე მოკეცილ გაზეთს, დააშტერდა ერთ ადგილს, რომელიც წითელის კარანდაშით იყო შემოხაზული, უყურა ერთ ხანს ამ შემოხაზულს ტუჩებზე მწარე ღიმილ-მომდგარმ: და ბოლოს გამძვინვარებით დაანარცხა გაზეთი მაგიდას.

— ცილისწამება თუ უნდათ და... მე ვუჩვენებ იმათ სერს!.. ღენერალი ზარბაზანიძე ნუ ვიქნები, თუ ბედი არ ვაწყველინე იმ მკლანდელებს!.. გაგონილა ასეთი თავხედობა! აქაო და წერა ვიციოთო, ასე ჰგონიათ, იმის ნებას მივცემ, რომ ჩემი სახელი და პატიოსნება თავიანთ უფშინდურ კალამზე წამოაოცონ! მე ვუჩვენებ, როგორც უნდა კალმის ტრიალი!

ამ მოკლე მონოლოგის დასასრულელ ჩვენმა ბუმბერაზმა ღენერალმა, იმის ნიშნად, თითქო ვიღაცას შუაზე უპირებს გავეთასაო, ისე დაიქნია მარჯვენა ხელი, რომ პაგონის მისამარებელი ზონარი გაუწყდა და პაგონი მხარზე ჩამოეკიდა. ეს ამბავი ჯერ ვერ შენიშნა ღენერალმა, ისე იყო გატაცებული თავისი აზრით, მაგრამ, როცა სხეულის მოძრაობის გამო პაგონმა აქეთ-იქით ტლაკუნით დაიწყო, ღენერალი განრისხდა, იტაცა ხელი და მხრიდან პაგონი მსწრაფლ მოიგლიჯა.

— საროკინ! — შეწყვირა მან ხმითა დიდიანა.

კარი ქურდულად გაიღო და ოთახის ღირებე გამოჩნდა მოსამსახურე ჯარის-კაცი, სარივით გაძგებილი.

— რაო? შენც მე დამციანი? ჰაი, შე მაწანწალოვ, შე... შე... შე... ვირო!..

— მზადა ვარ სამსახურსათვის თქვენო ბრწყინვალეობავ! — წაიღულულა გაფორებულმა საროკინმა, რომლის იერ-დაკარგული სახე გდმოარუნებულ მათლბას მიემსგავსებოდა; შუაში ღილივით რაღაც ამობურთულიყო, გეგინებოდათ, დასოროლებული ცომის ნაქერი მიჰკვრიაო. ეს გახლდათ ცხვირი საროკინისა, ამ ვამად პატრონთან ერთად გაფორებულნი და დიდად ამღელვარებული.

— გახლავარ, თქვენო ბრწყინვალეობავ!

— ეს რა არის?.. რა არის ესა? რა არის ესა? ეკითხებოდა ღენერალი კბალების ღრქენით საროკინსა და თანაც პირისახეში პაგონსა სჩრდა.

— პაგონი გახლავთ თქვენის ბრწყინვალეობისა, თქვენო ბრწყინვალეობავ! — ცვლავ წაიღულულა ახლა მთლად გაღურჯებულმა ჯარის-კაცმა.

— მერე, სად უნდა იყოს ესა?

— თქვენის ბრწყინვალეობის მხარზე, თქვენო ბრწყინვალეობავ!..

— მერე, რატომ აქ არ არის?..

— ალ.. ბად..

— ალბად რა? მე მოვიწყვიტე? როგორ მიბედავ, შე..

— ალბად, მე ვერ შევები კარგად, თქვენო ბრწყინვალეობავ... — წარმოსთქვა სხაპა სხუპით საროკინმა, რომ ღენერლისათვის ექვი განეფანტა.

— მე შენ დაგხვრეტავ! ჩამოგახჩობ!.. ზარბაზნის ლულაზე მიგაკრავ და ქარს გავატან შენს მყრალს მძორს! ყვიროდა გაცოფებული ღენერალი და თანაც მხარს უშვერდა საროკინს, რომ პაგონი მიემპარებინა.

საწყალი საროკინი აკანკალბულის ხელით ცდილობდა მიემპარებინა პაგონი და ვერ ახერხებდა, რადგანაც ზონარი ძირში იყო გაწყვეტილი. ამის გარდა, საშინლად უნდოდა ცხვირის მოხოცვა, წამდა-უწუმ ცხვირის ნესტოთი პაერს ისრუტავდა და ანაზღეულად, ქურდულად ხელს გადასვამდა ხოლმე. რომ როგორმე მოეკლა უცბად აშლილი სურვილი. ღენერალი გაჰკიოდა „დაგხვრეტავ“, „ჩამოგახჩობ“, „ზარბაზნის ლულაზე მიგაკრავ“..ო.

ძნელი სათქმელი იყო, რითი გათავდებოდა ეს ამბავი, რომ მეორე კარებიდან ოთახში არ შემოსულიყო ვერც ხანში ში შესული მანდილოსანი დარბაისლურის იერისა, ღენერალ-დახურული.

— რა არის, შენს გაზდას, იოთამ! რომ არაფერს არა ჰგავს მაგისთანა აღდეგება?! სხვა არა იყოს რა, თავს მაინც გაუფრთხილდი, ყმაწვილო!.. შენს ხანში მაგრე ცეცხლის მოკიდება საშიშია... — მიმართა ქალმა ღენერალს, რომელსაც ეხლა პაგონი უკვე მხარზე ჰქონდა.

— რაო? — მიუბრუნდა წარბებ-შეკმუნხული ღენერალი მანდილოსანს — შენ მეუბნები მაგას? შენ? მე? რას ამბობ? თავს გაუფრთხილდე, თავს? გაუფრთხილდები კი არა, ყირამალა დადეგები.. ოთხზე ვივლი და იმათ ჯავრს ამოვიყრი... რას უდეგებარ აქ, მხეცო, ნადირო, ვირო? — მიუბრუნდა უცბად ღენერალი საროკინს, რომელიც ცვლავ კარებთან იდგა გაშოტილი, გულ გაღმოდებული, ინდაურივით აფხორილი.

— ველი თქვენის ბრწყინვალეობის ბრძანებას, თქვენო ბრწყინვალეობავ!

— გაეთრიე!

საროკინი მსწრაფლ მიტრიალდა მარჯვენა ფეხის ქუსლზე, მარცხენა ფეხი იატაკზე გაქლასუნებით მარჯვენას მიადგა, ანაზღეულად გაჩერდა ერთ ადგილს და მერე მარცხენა ფეხი გადადგა.

სიჩუმე ჩამოვარდა, მანდილოსანი სავარძელში დაეშვა და ხელში კრიალოსანს ათამაშებდა. ღენერალი გაჯავრებული ბოლთასა სცემდა.

— არა, მე შენა გკითხავ... ვარ, თუ არა, მე ღენერალი იოთამ ზარბაზანიძე? — მიმართა ღენერალმა მანდილოსანს, რა მიუახლოვდა მას და გაჩერდა სავარძელთან უკან ხელებდაწყობილი

— მიპასუხე ვარ, თუ არა, მე ღენერალი იოთამ ზარბაზანიძე?

— ხარ, ყმაწვილო, ხარ... წინააღმდეგ ვინ გეუბნება? — უპასუხა გაკვირვებით ქალმა.

— ხომ მაქვს მე ორდენები: წმინდა სტანისლავისა, წმინდა ანასის წმინდა ვლადიმერისა, წმინდა გიორგისა, ალექსანდრე ნევესკისა? ხომ მაქვს?

— მერე, ვინ გართმევს, იოთამ? — მე ხომ...

— არა! — გააწყეტინა ქალს სიტყვა სახის დაბრეცით ღენერალმა. — ხომ მაქვს ყველა ეს?

— გაქვს, გაქვს, გაქვს... მერე?

— ხომ მაქვს მე ოქროს იარაღი?

— გაქვს...

— ხომ მაქვს მე... აქ ღენერალი დაფიქრდა — რა მაქვს კიდევ? — ჰკითხა მან თავის აკუნტურებით ქალს.

— რა ვქნა? შენ უფრო კარგად არ უნდა იცოდე რაცა გაქვს?! — უპასუხა ქალმა დამცინავის ღიმილით.

— რა მაკლია კიდე?

— რა ვიცი, ყმაწვილო, რა მაკლია? მე ხომ ორდენების კაპიტული არა ვარ, მე რომ მეკითხები..

— მე მაკლია ორდენი თეთრის არწივისა — წამოიძახა ცოტა სიჩუმის შემდეგ ღენერალმა და იმის შეკმუნხილი სახე, ცოტა არ იყოს, გაინსნა, ნათლით შემოსა, ტუჩებზე-კიკაყოფილება ღიმილად გამოენასკვა. ეს ცეცხლის-მფრქვევი, სეტყვა-ქუხილად გადაქცეული ადამიანი ერბაზად დაამდა, დასცხრა.

— დიალ!— განაგრძო ღმილით მე მაკლია ორდენი თეთრის არწივისა. მერე, სალომე, — მიუბრუნდა იგი მანდილოსანს— გინახავს შენ როდისმე ორდენი თეთრის არწივისა? არ გინახავს? ჰაი შენ საკოდავო, შენა! მაშ ქვეყანაზედ რაღა გინახავს? რა იცოდე რა მშენებელია... განიერი ლურჯი ლენტი და უშველებელი ვარსკვლავი... აი, შენს ტუტუცქმას რომ აქვს — ის კი არ გეგონოს... ვის ეკადრება?... ვარსკვლავზე ორ-თავა შავი არწივია... ამ ორ-თავა შავ არწივის პირში ჯვარი უჭირავს... მაშა! ჯვარ... და ამ ჯვარზედ კი უშველებელი თეთრი არწივია — ერთ-თავა... როგორია, ჰა? მოგწონს განა!.. იჰო!.. ვადაივლე გულზე ლენტი, ზედაც ის ვარსკვლავი ჩამოიკიდე... ჰმ... მე ვიცი, არ მომიხდება თუ... ხომ შუაზე გაიპრინა, შუაზე ის ჩვენი, უკაცრაო პასუხია, ღენერალი ქექაძე... მაგრამ ვერ მივართვი... ვერა!.. ბევრი ჩიოლულის წყალი ჩაივლის, ვიდრე ის თეთრი არწივის ორდენს ეღირსება. ვერ მოვართვი, ღენერალო ქექაძე, თეთრი არწივის ორდენი... ვერა!.. ჰა... ჰა... ჰა... =

ღენერალი ეშხა შევიდა. ოცნებამ ისე განიტაცა, რომ აწმყო დაავიწყდა და ასე ეგონა, ვითომც თეთრი არწივის ორდენი ზედა ჰკიდია და მისი ბედნიერების მნახავი ღენერალი ქექაძე შურისგან ლამის შუაზე გაიქაქოს. ამიტომაც, ღენერალმა მონოლოგი სიცილით დასრულა, იმგვარის სიცილით, რომელიც მისთანა ჩინოსანს კაცებს სჩვევიათ ხოლმე. ეს სიცილი ერთის მხრით თუ სიცილსა ჰგავს, მეორეს მხრით — იაბო ცხენის ხეივანს მოგაგონებთ, როდესაც ეს პატიოსანი ცხოველი ჰხედავს პატრონს, ქერის დასაყრელად მისკენ მიმავალს.

— არა, შენ დალოცვილო შენა, ასეთი დამშვიდებული, დაწყნარებული ლაპარაკი არა სჯობიან იმ ღრინაკელსა და იმ ალიაქოთს, რომელიც შენ წელან ასტენე? — მიმართა ცოტა არ იყოს ყვედრების კილოთი მანდილოსანმა ღენერალს მაგრამ, რა შენიშნა ღენერალს სახეზე ცვალებადი მტკველება, მსწრაფლ ტუჩზე იკბინა და ხმა გაკმინდა.

— რაო? — დაიქუხა უცბად ღენერალმა და წელანდელივით გაცოფიანდა. — შენა გგონია, მე დამავიწყდა ის საშინელი ცილის წამება?!.. გინდა, რაღა, მიაფუჩეჩო?!.. ვერ მოვართვი, კნენინა სალომე!.. ვერა!..

— ყმაწვილო, რა ცილისწამება? განა რა არის აქ მისაფუჩეჩებელი? — შეეკითხა გაკვირვებით კნენინა სალომე.

— როგორ თუ რა არის? — შეჭკვილა ღენერალმა. მერე მიუახლოვდა ქალს, შემოიყარა დონიჯი და თავის აქეთ-იქით ქნევით მკაფიოთ წარმოსთქვა: — მე, რუსეთის სახედრო ღენერალს, თავად იოთამ ზარბაზანიძეს, კავალერს ყველა ორდენებს-სას, გარდა თეთრის არწივის ორდენისა, რომელსაც ახლო ხანში მოგვლი, — ვილაც ქართული გაზეთი მიხედავს და პატ... რი... ოტს მემახის?!.. როგორ? შენს აზრით ეს ცილისწამება არ არის? როგორ, განა ეს მოსამენია?!.. არა და ათასჯერ არა! ქვეყანას შევსძრავ... რედაქციას ალყას შემოვარტყავ! ზარბაზნებს დავუშენ!.. ავაოხებ... გავაცამტვერებ... =

კნენინას უნდოდა რაღაც ეთქვა ღენერლისათვის, მაგრამ მან არ დააცალა და თითონ განაგრძო:

— შენ შენის დადაკაცურის ქვით, როგორ მიხედები, აქ ვისი ოინებია!.. კარგად ვიცი, საიღამაც ჰქრის ქარი... ეს სულ იქ ქექაძის თილისმებია. იცის, რომ თეთრი არწივის ორდენს მოველი და ჩუმად, გარედან მესროლა სარბა... იმე-

დი აქვს, მთავრობამდე მიადწევეს ღენერალ ზარბაზანიძის პატრიოტობის ამბავით და ორდენს აღარ მისცემენო. აუთო და მოუსყიდნია გაზეთი... მე პატრიოტი გამოვყვირო... რის პატრიოტი ვაო, რა პატრიოტი ვარ? რა ეშმაკად მინდა ეგ პატრიოტობა? რას მოველი ქართველებსაგან? მე ვიცი, ჩინი არ მომცენ... ორდენი არ მომცენ... ღმერთმა განაძლიეროს რუსეთის მთავრობა!.. ყელაამდის საგვე ვარ მისის წყალობით... არა! საიდან მოაქორეს ეს ცილისწამება?

— მერე, რითია პატრიოტობა უფარვისი, ყმაწვილო? — როგორც იყო შევაპრა კნენინამ სიტყვა, როცა აქამდე სხაპასხუპით მოლაპარაკე ღენერალი ახლა სულს ითქვამდა.

— როგორ თუ რითია? — შეჭკვილა გაკვირვებით ღენერალმა — პატრიოტი მტერია სახელმწიფოსი, ხელმწიფისა, ტახტისა!.. მაშა! პატრიოტები უნდა ჩამოაღრზონ, დახვრიტონ!.. და ამის შემდეგ მე პატრიოტი?!

— დამშვიდდი. მაშაჩემო! — უთხრა ოსახში შემოსულმა ყმაწვილმა კაცმა — უკვენ ვერ გაგივიათ მნიშვნელობა გაზეთში დაბეჭდილ სიტყვებისა.

— როგორ თუ ვერ გამიგია, ბოლვან! — შეუბუზღუნა შვილს ღენერალმა.

— ნუ იღანძღებით... ისე, რომ ვერ გაგიგიათ. აქ სწერია — ყმაწვილმა აიღო გაზეთი და დაიწყო შემოხაზული სტრიქონების კითხვა — „რუსეთის სახელოვანი ღენერალი და პატრიოტი თავად ზარბაზანიძე“ და სხვა... — გაიგეთ?

— მერე რაო? ეს წინადაც ვიცოდო... =

— ისა, რომ სიტყვა პატრიოტი, მართალია, თქვენს პატრიოტობას შეეხება, ხოლო არა ქართველისას, არამედ როგორც რუსისას. ყური დამიგდეთ: „რუსეთის სახელოვანი ღენერალი და პატრიოტი“... ეს იმას ნიშნავს, რომ თქვენა ხართ რუსეთის სახელოვანი ღენერალი და რუსეთისავე სახელოვანი პატრიოტი და არა ქართველი პატრიოტი.

— არა, მართლა? არ მატყუებ? — დაეკითხა ცოტა არ იყოს ეკვის კილოთი ღენერალი შვილს; ამავე დროს იმის სახეზე ღრუბლმა თანდათან ზევ-ზევით აიწია და ბოლოს იგი სრულიად გაიფანტა. ღენერალს ტუჩებზედ კვლავ ღმილი შეუთამაშდა.

— მართალში რას მამდევ, — რომ ტყუილში რამე მომცე! — უპასუხა დაცინვით შვილმა.

— მაშ თუ აგრე... ყოჩად გაზეთო!.. დღესვე გამოიწერეთ... ჰა ჰა ჰა — ჩაიციწ-ჩაიხეხეხინა ღენერალმა — ვერ გასჭრა ქექაძის ოინებმა, ვერა! ჰა-ჰა-ჰა!.. თეთრი არწივის ორდენს მაინც მივიღებ, მივიღებ, ჰა-ჰა-ჰა... =

ე. ა.

რედაქტორი ფ. გოგინაიშვილი
გამომცემელი თ. დიპაველი ი. თუმანიშვილი.

ფოტის სავაჟო ზინანაზია

აცხადებს, რომ მისაღები გამოცდა მოწაფეებისა მოხდება აკვისტოში შემდეგის რიგით: 21 სა და 22-ს — მოსაზნადებელ კლასში, 23-ს — პირველ კლასში 24-ს — მეორე კლასში და 26-ს — მესამე კლასში. გამოცდა დაიწყება ხოლმე დალის რვა საათზე, ხოლო სწავლა დაიწყება 1-ლ სექტემბერს.

ღირექტორის თანამდებობის აღმასრუ-ბელი
ა. იაგულოვი.